

ถอดความคิด “คนทำงานริมราง”

สำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง
สำนักพัฒนาองค์ความรู้และสื่อสาร

ถอดความคิด “คนทำงานริมราง”

ผู้ให้ข้อมูล

นายสยาม นนท์คำจันทร์ นางณัฐนิชา อรรคชาติจันทร์
ทีมผู้ปฏิบัติงานสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง
นายอภัยยุทธ์ จันทร์พา นางทองเชื้อ วรรณ

เขียนและเรียบเรียงโดย

สำนักพัฒนาองค์ความรู้และสื่อสารองค์กร

จัดทำโดย

สำนักพัฒนาองค์ความรู้และสื่อสารองค์กร
สำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง

ประสานงาน

พิมพ์พลอย ขจรเดชไพบูลย์

ดำเนินการจัดทำ พ.ศ. 2568

สารบัญ

คำนำ	4
นายสยาม นนท์คำจันทร์ (พี่สยาม)	8
นางณัฐนิชา อรรคชาติจันทร์ (พี่อ้อย)	25
คำบอกเล่า จากผู้ปฏิบัติงานสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง	37
นายอัษฎุทธิ์ จันทรพา (พี่เอก)	46
นางทองเชื้อ วรรณ (พี่เชื้อ)	56

ถอดความคิด “คนทำงานริมราง”

คำนำ

สำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง ได้จัดตั้งตั้งขึ้นเมื่อปี 2566 โดยมีหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง สนับสนุนการออกแบบ การวางผังการบริหารงานก่อสร้าง และระบบสาธารณูปโภค แก้ไขปัญหาการสร้างที่อยู่อาศัยตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล พัฒนาที่อยู่อาศัยให้กับผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการของรัฐ โดยส่งเสริมให้ขบวนองค์กรชุมชน หน่วยงานและภาคีที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบชุมชนแออัดริมรางอย่างบูรณาการ พร้อมทั้งประสานเชื่อมโยงการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ เพื่อให้ชุมชนนั้นมีความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น รวมถึงการประสานสนับสนุนการจัดหาที่ดิน เช่าที่ดิน และบริหารสัญญาเช่าที่ดินระหว่างสถาบันกับหน่วยงาน องค์กรชุมชนและเครือข่ายองค์กรชุมชน

อีกหนึ่งภารกิจสำคัญ คือ การพัฒนาสินเชื่อเพื่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง ตลอดจนถึงติดตามและแก้ไขปัญหา พัฒนาศักยภาพองค์กรชุมชนให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี สร้างระบบการเรียนรู้ด้วยการเชื่อมโยงเครือข่ายองค์กรชุมชนทั้งในระดับเมือง โชน ย่าน เกิดเป็นกลไกการพัฒนาในระดับเมืองที่หลายฝ่ายเข้ามาร่วมสนับสนุนการทำงาน of ชุมชน

จากภารกิจสำคัญดังกล่าวนับว่าเป็นโจทย์ท้าทายต่อการทำงานให้บรรลุเป้าหมายและผลสำเร็จ ในการที่จะแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของพี่น้องชุมชนที่อาศัยในที่ดินรถไฟ ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงภายในระยะเวลาอันสั้น ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบหลายส่วนในการเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนงาน ทั้งปัจจัยในเชิงนโยบาย ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านความร่วมมือของหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย รวมถึงพี่น้องขบวนองค์กรและเครือข่ายองค์กรชุมชนที่ต้องเข้ามา ร่วมกันดำเนินงาน และปัจจัยสำคัญที่ขาดเสียไม่ได้ ซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนงานบรรลุผลสำเร็จ คือ **“คนทำงาน”**

ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2566 ที่เห็นชอบอนุมัติงบประมาณ 7,718.94 ล้านบาทและให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) นำมาสนับสนุนชุมชนในที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทยทั่วประเทศ จำนวน 160,000 บาท ต่อครัวเรือน ในจำนวน 300 ชุมชน 27,084 ครัวเรือน เกิดการปฏิบัติการของ **“คนทำงาน”** ซึ่งในที่นี้กล่าวถึงคนที่มีส่วนร่วมต่อการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช.ที่อยู่ภายในส่วนงานที่รับผิดชอบหลัก “สำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง” และผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนในส่วนของภาคประชาชน ประชาสังคมด้วย ในการนี้จึงได้นำบทเรียนการทำงานในช่วง 2 ปี

กว่าที่ผ่านมา ทั้งในแนวทางการทำงาน ข้อคิดสำคัญต่อการทำงาน
แก้ไขปัญหามชนริมรางรถไฟมานำเสนอเพื่อประโยชน์ต่อไปในการ
ทำงาน

“ความเชื่อว่าปัญหาของชาวบ้านมันยังคงอยู่ มันยังมีชาวบ้านที่ยังขาดความมั่นคงใจที่อยู่อาศัยอยู่ ดังนั้นเราเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในเรื่องนี้ ยังไงเราก็ต้องทำ ถึงแม้มันจะมีข้อจำกัดระหว่างทาง เราก็ต้องยึดเป้าหมาย ยึดความเดือดร้อนของชาวบ้านไว้เป็นหลัก”

นายสยาม บนต์คำจันทร์ (พี่สยาม)

ผู้ช่วยผู้อำนวยการ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

เกริ่นนำ...

เรื่องการแก้ไขปัญหาค่าความเดือดร้อนของพี่น้องที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมรางรถไฟนี้ เป็นภารกิจของ พอช. โดยถ้ามองตามกฎหมายการจัดตั้ง พอช.ได้ระบุว่าเรามีหน้าที่ในการสนับสนุนองค์กรชุมชนรวมตัวกันเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาด้านอาชีพ และที่อยู่อาศัย และองค์กรนี้ได้ก่อเกิดมาจากปัญหาของชาวบ้าน โดยเฉพาะปัญหาของพี่น้องชุมชนแออัด เมื่อปี 2543 แต่ปี 2537 ที่ยังเป็น พชม.¹ นั้นเกิดจากปัญหาชาวบ้านที่เป็นสลัม คือ ปัญหาเชิงโครงสร้างเป็นเรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นหลัก สลัมไม่ได้เกิดจากความจนแต่เกิดจากปัญหาโครงสร้างของประเทศ ที่มีใครยวสาวได้สาวเอา มีใครสั่งก็ได้ตามนั้น ระบบของเมืองไม่รองรับผู้คนที่อยู่อาศัยในเมือง เกิดรูปแบบเป็นเมืองโตเดี่ยว การพัฒนาแบบโตเดี่ยว โดยมีวิธีคิดเหมาว่าประเทศไทยคือกรุงเทพฯ ขณะที่หน่วยงานท้องถิ่น หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบก็ไม่ได้มีแผนที่อยู่อาศัยสำหรับคนจน หรือมีภารกิจหน้าที่ที่ไม่ชัดเจนสำหรับเรื่องนี้ ถ้ามีก็เป็นภารกิจที่มีกึ่งมุ่งไป

¹ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พชม.) เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในปี 2535 เป็นโครงการพิเศษภายใต้การเคหะแห่งชาติ ตามข้อเสนอของขบวนการชุมชนและประชาสังคม เพื่อบริหารจัดการงบประมาณแก้ปัญหาชุมชนแออัดที่รัฐบาลให้การสนับสนุนจำนวน 1,250 ล้านบาท

ที่โครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่เท่านั้น ซึ่งเท่าที่ผ่านมาปัญหานี้สิ่งที่รัฐบาลทำได้คือการบรรเทาความเดือดร้อน แต่ก็ยังมีเรื่องให้กระทบกระทั่งอยู่ตลอดเวลาระหว่างผู้เดือดร้อนและเจ้าของที่ดิน คนจนพอเข้ามาอยู่ในสลัมในเมืองก็เกิดปัญหาเรื่องสิทธิในที่อยู่อาศัย เข้าไม่ถึงบริการของรัฐ ทำให้เมืองมีปัญหา เช่น การนับหัวจากทะเบียนราษฎร

ดังนั้นปัญหาหนึ่งที่ต้องเร่งทำการแก้ไข คือ ปัญหาที่ต้องการให้พี่น้องลูกขึ้นมาจัดการกับปัญหาของตนเอง ซึ่งเกิดจากแนวทางการพัฒนาที่ชุมชนเป็นแกนหลัก เนื่องจากที่อยู่อาศัยของคนจนซึ่งไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทุนได้ จึงมีข้อเรียกร้องไปยังรัฐบาลในสมัยคุณอนันต์ ปันยารชุน ให้มีกองทุนพัฒนาคนจนในเมืองขึ้นเมื่อประมาณปี 2535 จนกระทั่งเมื่อมี 2543 ได้มีการจัดตั้งองค์กรใหม่คือ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งภารกิจเรื่องอาชีพ รายได้ ก็ยังปรากฏอยู่ในกฤษฎีกาของการจัดตั้ง พอช. กระทั่งปี 2545 รัฐบาลคุณทักษิณ ชินวัตร มีนโยบายเรื่องการแก้ไขปัญหาความยากจน ได้มีการสำรวจข้อมูล อาชีพรายได้ หนี้สิน และที่อยู่อาศัย จนไปสู่การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย เช่น โครงการบ้านเอื้ออาทร และโครงการบ้านมั่นคงก็เกิดขึ้นในนั้นปี 2546 จากโครงการนำร่อง 10 โครงการ และเมื่อปี 2547 เกิดแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยตามมติ ครม. 5 ปี เป้าหมาย 3 แสนครัวเรือน จนกระทั่งปี 2560 โครงการบ้านมั่นคงได้มีการแตกออกไปเป็นบ้านริมคลอง บ้านมั่นคงชนบท บ้าน

พอเพียง จนมาถึงปี 2566 เป็นบ้านริมรางรถไฟ เหล่านี้คือ พัฒนาการของการพัฒนา มีรากเหง้าจากงานเดิมและมีวิธิตัดเรื่อง การแก้ปัญหาที่มันยั่งยืนโดยใช้ชาวบ้านเป็นหลัก เอาประชาชนเป็นที่ตั้ง โดยแนวทางการพัฒนาเป็นแนวทางนี้ที่ทาง พอช.ได้เข้าไปยุ่ง เกี่ยวตามภารกิจ

สำหรับปัญหาของการรถไฟแห่งประเทศไทย ในรอบหลาย ปีจะพบว่าการรถไฟพยายามที่จะฟื้นฟูกิจการของตัวเอง พยายามที่จะพัฒนาระบบการขนส่งทางราง จนรัฐบาลได้มีแผนพัฒนาระบบขนส่งของประเทศไทยทางราง และเกิดกรมการขนส่งทางรางที่มาดูแล เรื่องยุทธศาสตร์ทางราง เกิดคณะกรรมการนโยบายการขนส่งทางราง ซึ่งต่อไปก็มีหน่วยงานต่าง ๆ ตามโครงสร้างองค์กรมากำกับดูแล และมีแผนแม่บทสำหรับการพัฒนาการขนส่งทางรางสำหรับในประเทศไทย อย่างต่างจังหวัดก็มีการคิดพัฒนารถไฟที่จะทำอย่างไรให้ทางเดียวเป็นทางคู่เพื่อขนส่งได้เร็วขึ้น และทำอย่างไรให้มีความรวดเร็วมากขึ้นก็เลยเกิดเป็นรถไฟความเร็วสูง เพื่อเชื่อมต่อกับระบบของขนส่งของภูมิภาค จากจีนมาลาว จากลาวมาไทย และจากไทยไปลงอ่าวไทยที่ระยอง พร้อมกับการพัฒนาย่านสถานีของการรถไฟเพื่อนำที่ดินของการรถไฟไปใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า เพื่อแก้ปัญหาหนี้สินของการรถไฟแห่งประเทศไทย ซึ่งได้มีการออกแผนนี้ออกมาก็ทำให้ส่งผลกระทบต่อพี่น้องที่อยู่อาศัยริมรางทันที

ขณะเดียวกันทางพี่น้องเครือข่ายสลัม 4 ภาคที่ได้ทำเรื่องที่อยู่อาศัยบ้านมั่นคงมาก่อน ก็ได้เสนอเรื่องนี้ไปในกลไก P-Move เพื่อเรียกร้องกับรัฐบาล รัฐบาลจึงบอกว่ามีหน่วยงานที่ทำเรื่องนี้อยู่ และเป็นที่พอใจและสอดคล้องกับวิถีของชาวบ้าน จึงให้ พอช.เป็นหน่วยงานในการรับผิดชอบต่อโครงการนี้ ทำให้เกิดกระบวนการหารือเพื่อพัฒนาโครงการ ภายใต้หลักคิดของการพัฒนาในกรณีที่รัฐบาลมีโครงการเมกะโปรเจกต์ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชน รัฐบาลก็ควรมีโครงการมารองรับเรื่องนั้นเป็นการเฉพาะ อันนี้มันก็เลยเป็นการเสนอคู่กันกับโครงการของการรถไฟ ซึ่งต่อไปแนวทางในลักษณะเมกะโปรเจกต์ รัฐก็ควรมีแนวทางนี้คู่กันไปด้วยเพื่อเป็นการแก้ปัญหา ในแง่ของ พอช.นับได้ว่าโครงการแก้ไขปัญหามุมชนริมรางเป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จ ต่อจากโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมคลองที่มีนโยบายการจัดระเบียบชุมชนริมคลอง เราเสนอเองในเรื่องของมาตรการรองรับผลกระทบจากการจัดระเบียบชุมชนริมคลอง

โครงการแก้ไขปัญหามุมชนริมรางรถไฟนี้เป็นความเห็นพ้องกันทั้ง 2 ฝ่ายไม่ว่าจะเป็น พี่น้องเครือข่ายสลัม 4 ภาค และ พอช.ในการเสนอต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 มกราคม 2566 โดยมีมติ ครม.ที่สำคัญ คือ 1) เห็นชอบกลุ่มเป้าหมายที่จะทำโครงการนี้ 300 ชุมชน 27,084 ครัวเรือน ใน 35 จังหวัด 2) เห็นชอบแผนปฏิบัติการปี 66-70 3) เห็นชอบรูปแบบการ

ปรับปรุงชุมชนในที่ดินการรถไฟแห่งประเทศไทย และ 4) เห็นชอบแผนงานงบประมาณ 7 พันกว่าล้านบาทเพื่อทำเรื่องนี้ ซึ่งดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงที่มาที่ไปของเรื่องราวที่เกิดขึ้น

ความสำเร็จ

ในแง่ **ความสำเร็จของเรา** คือ เราสามารถสร้างกระบวนการ หรือส่งสารเรื่องดังกล่าวออกไปจนรัฐบาลให้การยอมรับเงื่อนไขในการสนับสนุนงบประมาณในเรื่องนี้ ซึ่งมองไปยังเรื่องของการเพิ่มเติมการสนับสนุนในเมนูการพัฒนาอื่น ๆ ด้วยอย่างการพัฒนาคุณภาพชีวิต การสูญเสียโอกาส ค่าดำรงชีพ ถึงแม้จะมีบางเสียงบอกว่าการทำเรื่องดังกล่าวขยายออกไปจะเป็นภาระงบประมาณ แต่มันคือโอกาสของชาวบ้าน ทำแล้วชาวบ้านได้ประโยชน์ แล้วก็ยกเรื่องการพัฒนาขึ้นมา ชุมชนอยู่อาศัยกับพื้นที่เหล่านั้นได้อย่างไร พอช.จะทำเรื่องนี้ได้อย่างไร ถ้ามองในมิติของการรวมตัวของชุมชน ที่ไม่ได้มองแค่คนจนกับไม่จนเพียงอย่างเดียว แต่มองในมิติของการพัฒนาย่านที่อยู่อาศัย การพัฒนาเมือง ไม่ใช่เรื่องชุมชนแออัดเท่านั้น และนี่คือพัฒนาการการทำงานของพอช.ในระดับนโยบาย

ความสำเร็จในแง่ของการผลักดันให้มีแผนงานรองรับผู้ได้รับผลกระทบจากเมกะโปรเจกต์ของรัฐบาล เป็นความสำเร็จในระดับนโยบาย และทำให้เกิดเมนูการทำงานที่เพิ่มขึ้นจากการทำ

โครงการบ้านมั่นคงปกติ ตอนที่เราทำโครงการบ้านมั่นคงในสมัย
รัฐบาลคุณทักษิณ กลุ่มคนจนที่เดือดร้อนอยู่ในสลัมทั่วประเทศ ถ้า
จำไม่ผิดประมาณ 7 แสนกว่าคนจากข้อมูลสำรวจ คนเดือดร้อน คน
บุงกูก ภายใต้หลักคิดโครงการที่อยู่อาศัยที่จะสำเร็จได้มีการสรุ
บเรียนไว้เบื้องต้นในเชิงหลักการว่าต้องให้ความสำคัญกับการ
ดำเนินงานในเรื่องนี้

- 1) ต้องให้ชาวบ้านเป็นหลัก ไม่ว่าจะทำอะไรเกี่ยวข้องกับ
การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพวกเขาต้องยึดหลักการให้
ชาวบ้านเป็นหลัก
- 2) ต้องมีระบบการเงิน การเงินในที่นี้หมายถึง การเงินที่
ชาวบ้านไม่ได้ผ่านระบบธนาคารเพราะไม่มีทางที่
ชาวบ้านจะทำกับธนาคารได้ แต่เป็นเรื่องของกองทุน
มีระบบสนับสนุนการเงินอุดหนุนที่อยู่อาศัย เงิน
อุดหนุนระบบสาธารณูปโภค เป็นการเงินที่สอดคล้อง
กับวิถีชีวิตของเขา
- 3) ต้องปรับเปลี่ยนข้อกำหนด กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง
เช่น พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร เปลี่ยนข้อกำหนดที่
สอดคล้องกับคนจน เช่น เมื่อก่อนชุมชนบุงกูกที่ราช
พัสดุอยู่อาศัย ถ้าจะสามารถเช่าที่ราชพัสดุได้ ก็ต้อง
พิสูจน์ทราบว่ามี การบุงกูกอยู่อาศัยเมื่อไร เช่าย้อนหลัง
มีค่าเปิดหน้าดิน ก็ต้องมีการเจรจา หรือเจ้าของที่ดิน

ก็จัดสรรที่ดินให้หลายแปลงก็ต้องเจรจาเพื่อให้คนจน
ได้ใช้ประโยชน์

- 4) ต้องมีกลไกคณะกรรมการเมือง ซึ่งรูปแบบนี้ที่กำลัง
ดำเนินงาน ชาวบ้านจะทำเพียงลำพังไม่ได้ ในระดับ
ท้องถิ่นจะต้องมีกลไกคณะกรรมการเมือง โดย พอช.
จะมีส่วนในการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเท่านั้นแต่
จะต้องไม่ใช่บทบาทหลัก เพราะชุมชน ชาวบ้านต้อง
เป็นหลักในการขับเคลื่อน บนความคิดฐานท้องถิ่นเป็น
พื้นที่การพัฒนาหลักซึ่งเชื่อในระบบท้องถิ่น ชุมชนจะ
เชื่อมโยงกับท้องถิ่นอย่างไร จะเจรจากับหน่วยงาน
ท้องถิ่นอย่างไร ในการมีกรรมกรจะร่วมกันอย่างไร
ซึ่งเชื่อในหลักการที่ต้องให้ท้องถิ่นโตร่วมกับชาวบ้าน
ในการพัฒนาให้ได้ เป็นการเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านได้
ร่วมพัฒนาตามความเหมาะสมในพื้นที่ของเขา

เมื่อพูดถึงความ “ง่าย” ในการทำงานเรื่องนี้

การทำเรื่องนี้มันมีนโยบาย มีโปรเจกต์รองรับชัดเจน
แผนงานชัดเจนและมีการสนับสนุนที่ไม่ซับซ้อนนัก โดยมีการพัฒนา
ในรูปแบบตึกสูงและตึกเตี้ย หรือเรียกว่าแนวราบกับแนวตั้ง อีกทั้ง
เรามีบทเรียนจากการทำโครงการบ้านมั่นคงมาแล้วเป็นทุนเดิม ทำให้
เข้าใจหลักการและขั้นตอนไม่ยาก และมีเครือข่ายที่ทำงาน มูลนิธิ

พัฒนาที่อยู่อาศัย เครือข่ายสลัม 4 ภาค ซึ่งเป็นเครือข่ายระดับประเทศที่ต่อสู้เรื่องนโยบายที่ไม่เป็นธรรมมาอยู่แล้ว เครือข่ายเหล่านี้พร้อมที่จะเข้ามาร่วมต่อสู้และเคลื่อนไหว และเจรจากับรัฐบาลตลอดเวลา

“ความท้าทาย” ของการทำงานในระดับนโยบาย

เป็นเรื่องปกติที่การทำงานไม่ได้มีความราบรื่นเสมอไป โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นการทำงานที่เกี่ยวข้องกับหลายส่วนหลายฝ่าย ก็พบว่ามีความยากอยู่หลายเรื่องในการทำงาน ได้แก่ 1) **ที่ดินรกร้าง** เป็นที่ดินที่มีข้อจำกัดในด้านการพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัย เนื่องจากการรกร้างไม่ได้มีภารกิจโดยตรงเกี่ยวกับการเช่าที่ดินแต่เขาใช้เพื่อการเดินรถ ซึ่งชาวบ้านก็ได้เข้าไปอยู่ในที่ดินเดินรถของเขา ถ้าตีความตามกฎหมายจริง ๆ ก็จะมีข้อสงสัยว่าการให้เช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยนั้นมันเป็นไปตามเจตนารมณ์จริง ๆ ของการใช้ที่ดินหรือไม่ ซึ่งถ้าต้องการให้มีการเช่าที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัยก็ต้องคืนที่ดินให้ราชพัสดุนำไปจัดไปจัดให้เช่าหรือไม่ โดยสรุป คือ ความยากของที่ดินรกร้างคือไม่ได้มีเพื่อการนี้ จึงมีความยากในการที่จะใช้ที่ดินการรกร้างแห่งประเทศไทยเพื่อทำที่อยู่อาศัย 2) **ความยากด้านแผนงานรัฐบาล** เนื่องจากแผนงานที่ทางเราได้กำหนดไว้ กับแผนงานที่รัฐบาลสนับสนุนมันไม่สอดคล้องกัน ตั้งแต่ปีแรกที่ใช้เงินก็ใช้งบประมาณของเรา ซึ่งเป้าหมายงบประมาณที่ คาดว่าจะ

ดำเนินการกับงบประมาณที่รัฐบาลให้มาไม่สอดคล้องกับแผนงาน
เป้าหมายของ พอช.เลย และไม่ใช้โครงการนี้โครงการเดียว แต่
โครงการบ้านมั่นคงก็เป็นเหมือนกัน ที่ไม่เคยได้รับงบประมาณตาม
แผนงานที่ ครม.เคยอนุมัติไว้ อันนี้ถือว่าเป็นความยากลำบากในการ
ทำงานอยู่พอสมควร 3) **แผนงานของการรถไฟเองกับแผนงาน
ของ พอช. ไม่สอดคล้อง** หรือไม่ตรงกัน อย่างกรณีที่ต้องมีการเร่ง
ดำเนินการ แต่ไม่มีการเปิดเผยข้อมูลที่เท่าทันกัน รวมถึงการ
กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ของการรถไฟแห่งประเทศไทย ตั้งแต่
เรื่องของขนาดความกว้าง พื้นที่ให้เช่า ระยะเวลาการเช่า การ
กำหนดระยะเวลาแสดงความจำนงค์ เป็นรายละเอียดที่กำหนดแต่
เพียงฝ่ายเดียว

“ความท้าทาย” ของคนทำงานในระดับปฏิบัติการ

การทำงานในระดับพื้นที่ก็พบเจอในสิ่งที้อง ๆ ที่ทีมงาน
สะท้อนมาและได้พบเจอเองกับการทำงานในระดับพื้นที่หลัก ๆ ก็
จะเป็นความยากในเรื่องดังกล่าวนี้

- 1) **ยากในการชี้แจง** เวลาลงพื้นที่ปฏิบัติการ เจ้าหน้าที่จะ
มีความยากลำบากในการเข้าไปสร้างความเข้าใจ ตอน
ลงชุมชนจะถูกตั้งคำถามว่า พอช.เป็นใคร ไม่ใช่เจ้าของ
ที่ดิน ไม่มีสิทธิ์ในที่ดินเหล่านี้ จะมาทำเรื่องนี้ทำไม
บางทีทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นมา

- 2) **ยากในการประสาน** มีคนอยู่ 3 กลุ่มในพื้นที่ชุมชนรถไฟ กลุ่มแรกเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค กลุ่มที่สองไม่ใช่เครือข่ายสลัม 4 ภาคแต่เคยทำโครงการบ้านมั่นคงมาแล้ว กลุ่มที่สามคือกลุ่มที่ไม่เข้าร่วมไม่เอาอะไรเลย ก่อให้เกิดความยากลำบากที่ พอช.ต้องบูรณาการทุกกลุ่ม ทุกเครือข่าย โดยไม่สามารถเลือกปฏิบัติหรือเลือกจะทำงานกับใครหรือไม่ทำกับใครได้
- 3) **ความยากในเรื่องของการส่งผ่านอุดมการณ์** ไปยังกลุ่มคนซึ่งมีความหลากหลาย และมีระดับความต้องการที่แตกต่างกัน ตอบสนองต่อสถานการณ์แตกต่างกัน มันทำให้ขบวนการชุมชนที่อยู่ในกระบวนการมีปัญหา ดังนั้นมันจึงยากที่จะทำให้คนเข้าใจอุดมการณ์เรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยที่มันมากกว่าเรื่องการได้สัญญา มา แล้วถ้าสัญญาที่เป็นธรรมมันเป็นเรื่องยากมันต้องใช้เวลาในการกล่อมเกลา ในขณะที่พอช.มีเวลาทำงานอยู่ปีสองปีจะทำให้เกิดผลโดยทันทีไม่มีทาง แล้วยิ่งเจ้าหน้าที่ นิ่งๆ ที่ทำงาน 3 คนต่อภาค ก็ยังมีปัญหาจะเอาเวลาไหนทำงานเชิงลึก ไปอยู่กับชาวบ้าน ไปผูกมิตรเขา มันจึงทำให้ส่วนใหญ่เราทำได้เหมือนเป็นธุรการ มันจะไปทำงานขบวนการค่อนข้างยาก และเป็นข้อจำกัดของเรา

“ความท้าทาย” ของการทำงานในฐานะความเป็นองค์กร

- 1) การทำเรื่องนี้ถือเป็นเรื่องพิเศษ เป็นหน่วยพิเศษที่ตั้งขึ้นมาเป็นสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง แต่ระบบภายในสำนักนี้ต่างจากระบบปกติทั่วไปภายในของ พอช. เช่น ต้องบริหารภายใต้กรอบงบประมาณของตัวเอง ซึ่งก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ข้อดีคือรู้ว่าตัวเองมีเงินเท่าไร ต้องบริหารอย่างไร ต้นทุนเท่าไร แต่ข้อเสียคือ ระบบมันจะถูกตรึงเพราะไม่ได้นำไปรวมกับค่าใช้จ่ายที่มันเกิดจากรายได้ของ พอช. อย่าง พอช. บริหารองค์กรจะมีรายได้มาจากดอกเบี้ย และการนำเงินไปลงทุนกับอสังหาริมทรัพย์ ตลาดหลักทรัพย์และธนาคาร และการตัดค่าบริหารจัดการโครงการได้ที่ได้รับประมาณจากภาครัฐ ซึ่งก็จะนำเงินรายได้เหล่านั้นกลับคืนสู่โครงการ แต่กับโครงการรถไฟฟ้าไม่ได้เป็นเช่นนั้น
- 2) การทำงานแก้ไขปัญหาหริมรางรถไฟฟ้า เป็นเรื่องที่ต้องทำอย่างทะลุทะลวง ทำงานโดยไม่ใช้ระบบปกติ แต่พอช.ยังไม่ยอมให้มีนโยบายหรือเครื่องมือใหม่ ๆ ที่เข้ามาสนับสนุนองค์กรเหล่านี้ที่เป็นองค์กรใหม่ องค์กรพิเศษ แต่วิธีบริหารการเงินยังคงเหมือนเดิม เจ้าหน้าที่ก็ปฏิบัติไม่สอดคล้อง เช่นเรื่องบุคลากรก็ยังเป็นระบบ

ลูกจ้าง ส่งผลต่อขวัญกำลังใจ ทำให้คนลาออก ซึ่งบุคลากรกว่า 90% เป็นลูกจ้างและอีก 10% เป็นบุคลากรหลักของ พอช. ซึ่งถ้า พอช.ถือว่าเรื่องนี้เป็นงานสำคัญ ก็ทำให้เป็นงานหลักไปเลยไม่ต้องไปสัมพันธ์กับแผนของการรถไฟ อย่างการให้สินเชื่อกแก่ชุมชน ก็ต้องเป็นบทของ พอช.ที่ต้องติดตาม โครงการต้องไปต่อและต้องเชื่อมั่นต้องอยู่ในระบบของ พอช. ให้ได้

- 3) การได้มาซึ่งสัญญาเช่าในที่ดินของการรถไฟ มีขั้นตอนและรายละเอียดเยอะพอสมควรทำให้ไม่สอดคล้องกับแผนงานงบประมาณประจำปีของ พอช. กว่าใช้ที่ดินมา 1 แปลงต้องใช้เวลา 1 ปี ดังนั้นในปีแรกสิ่งที่ต้องเร่งทำคือการให้ได้มาซึ่งสัญญาเช่า แล้วค่อยนำสัญญาเช่าเหล่านั้นไปตั้งงบประมาณ เพราะถ้าทำสัญญากับตั้งงบประมาณในปีเดียวกันยังไงก็ไม่ทัน ไม่ทันต่อ KPI ของหน่วยงาน หรือการเบิกจ่ายงบประมาณ

โดยภาพรวมความยากของการทำงาน คือ การประสานงานและขับเคลื่อนให้ทุกฝ่ายได้รับผลประโยชน์ตามเป้าหมายของแต่ละส่วน โดยที่ พอช.เองเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีเป้าหมาย ผลผลิตที่ต้องส่งมอบตามแผนงานที่ได้รับในแต่ละปีจากรัฐบาล

สิ่งที่ทำให้ผ่านอุปสรรคในการทำงานมาได้

- 1) **ความเชื่อ**ว่าปัญหาของชาวบ้านมันยังคงอยู่ มันยังมีชาวบ้านที่ยังขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัยอยู่ ดังนั้นเราเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจในเรื่องนี้ ยิ่งไงเราก็ต้องทำถึงแม้มันจะมีข้อจำกัดระหว่างทาง เราก็ต้องยึดเป้าหมาย ยึดความเดือดร้อนของชาวบ้านไว้เป็นหลัก
- 2) **ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นมันไม่ได้เป็นข้อจำกัดที่มันทำให้เราไม่สามารถทำงานได้** แต่ถ้ามันกำจัดสิ่งเหล่านี้ที่เปรียบเปรยได้เหมือนเม็ดทรายที่อยู่ในรองเท้าเวลาเดิน แต่ถ้ายึดกุมเป้าหมายภารกิจมันก็เห็นทิศทางทำงานที่เราจะทำได้ เราเชื่ออยู่เสมอว่าเรายังเดินไปข้างหน้าได้อยู่เสมอ โดย “สัญญาเช่า” เป็นจุดคานงัด จุดเปลี่ยนของกระบวนการทำงานที่ต้องเดินหน้าทำให้ได้ก่อน

ประเด็นที่ควรให้ความสำคัญและรับรู้ร่วมกัน

ในสาระของสัญญาที่การรถไฟใช้นั้นเป็นสัญญาทั่วไปกับการพาณิชย์ซึ่งเหมือนไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ ใน 2 เรื่อง คือ 1) พอร์รัฐบาลมีโครงการขนาดใหญ่ที่เข้ามาในพื้นที่ที่มีคนบุงกรุกอยู่ มันจึงต้องมีโครงการเข้ามารองรับ 2) เพื่อช่วยเหลือพี่น้องประชาชนคน

จนให้มีทางเลือกที่เหมาะสมในการดำรงชีพ แต่พอเวลาทำสัญญา เป็นสัญญาการพาณิชย์ที่ใช้โดยทั่วไป เป็นสัญญาที่ไม่เป็นธรรม มันทำให้สภาพความรับผิดชอบของผู้รับสัญญาต้องรับผิดชอบเยอะมาก ทั้งการต้องไปจัดระเบียบใหม่ ต้องไม่ให้มียาเสพติด ต้องไม่ทำเป็นสลัม ซึ่งเกินกว่าหน้าที่ความรับผิดชอบหรือเปล่า แล้วจู่ ๆ ต้องมีหน้าที่ในการเก็บค่าเช่าให้การรถไฟ โดยที่ พอช.ไม่เคยได้ส่วนต่าง ในเงินที่เก็บมา ในการบริหารสัญญาเช่าเลย

ตามความเห็น ไม่เห็นด้วยกับการที่ พอช.ทำหน้าที่รับสัญญาเช่า ซึ่งจริง ๆ ควรเป็นเรื่องระหว่างผู้ให้เช่า กับผู้เช่าโดยสหกรณ์ แต่หน่วยงานเจ้าของที่ดินก็ต้องการให้มีผู้รับผิดชอบที่ น่าเชื่อถือ ซึ่งตรงนี้เข้าใจได้ว่าถ้า พอช.ไม่รับเช่าช่วงแล้วชาวบ้านจะไปพึ่งใคร ชาวบ้านจะวิ่งไปหาใคร ก็ย้อนกลับมาที่คำถามว่า พอช. ตั้งขึ้นมาเพื่ออะไร ตั้งมาเพื่อชาวบ้านใช่หรือไม่ ดังนั้น พอช.ก็ต้องเป็นเครื่องมือให้ชาวบ้าน และก็ต้องส่งเสริมให้ชุมชนเข้มแข็ง ตระหนักในเรื่องนี้ และหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากที่สุดก็คือ พอช. ดังนั้นทางเลือกที่จะทำงานโดยไม่รับผิดชอบต่อชาวบ้าน มันทำไม่ได้ เพราะงานเหล่านี้เป็นงานที่รับผิดชอบต่อชาวบ้าน

เมื่อมองถึงการทำงานที่เหมาะสมและควรดำเนินการ คือ พอช.ต้องเร่งทำโปรแกรมการบริหารสัญญา ลดการใช้ธนาคาร เปลี่ยนมาใช้ระบบดิจิทัลอย่างจริงจัง และให้มีการใช้กระบวนการชำระค่าเช่าเป็นรายเดือนอย่างจริงจัง พร้อมกับสร้างการตระหนักรู้

แก่ชาวบ้าน ให้ความรู้เพื่อตระหนักถึงปัญหาของตนเองและลูก
ขึ้นมาพัฒนา ทบทวนสถานการณ์ปัญหาของตนเอง

สิ่งที่ทำให้คิดว่าเรามาถูกทาง

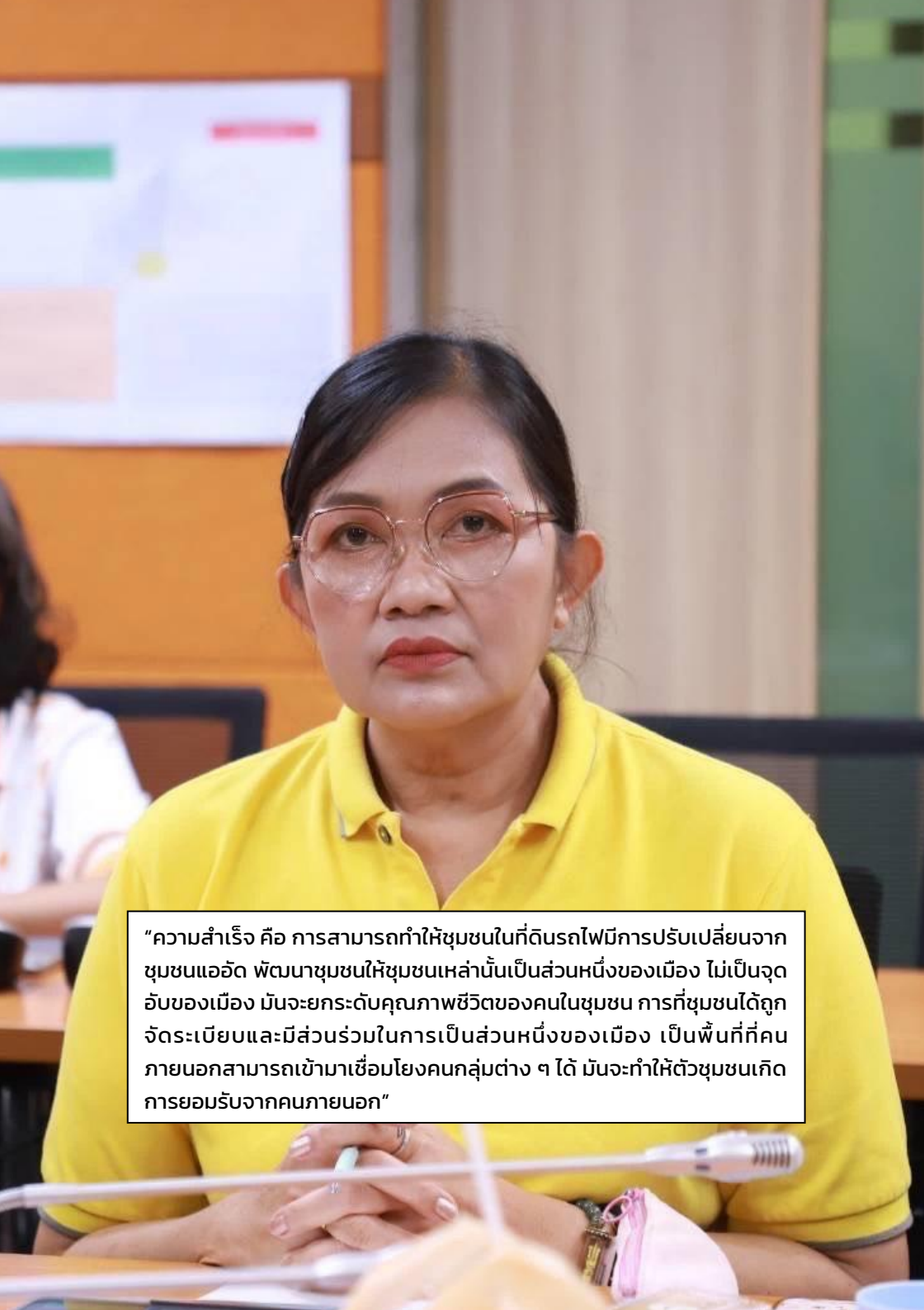
สิ่งที่ทำให้คิดว่าวันนี้เราทำงานมาถูกทางแล้วดูจากการ
อุดหนุนจากรัฐบาล การสนับสนุนจากรัฐบาล โดยมีมติ ครม.รองรับ
หน่วยในการสนับสนุนงบประมาณเพิ่มขึ้นต่อเนื่อง และเกิดกลไก
การทำงานร่วมกันทั้งจาก พอช. กับชาวบ้าน กับกระทรวงคมนาคม
การรถไฟ เกิดเป็นกลไกที่มากยิ่งขึ้น หรือจะดูในแง่ของภาพลักษณ์
องค์กร ถ้าชุมชนไหนที่เดือดร้อนเรื่องที่อยู่อาศัย ถ้าชุมชนไหนที่
เดือดร้อนเกี่ยวกับผลกระทบจากรัฐบาล ชุมชนจะนึกถึง พอช. เป็น
อันดับแรก เพราะ พอช. ทำงานกับคน คนที่เป็นปัจจัยชี้ขาดว่าจะรับ
ความช่วยเหลือหรือไม่ เพราะ พอช. มุ่งไปที่คนก่อน แล้วค่อยทำสิ่ง
ปลูกสร้างมาทีหลัง หรือการที่ขบวนชาวบ้านเติบโต จากเดิมมี
เครือข่ายสลัม 4 ภาค ซึ่งมีลูกข่ายอยู่ไม่กี่ชุมชน แต่พอเกิดโครงการ
บ้านมั่นคง ตัวเครือข่ายก็ฟื้นและใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างลูกข่าย
ใหม่ ขบวนเครือข่ายเมืองก็เช่นกันมีแกนนำเพิ่มขึ้น มีแกนนำใหม่ ๆ

“คนทำงาน” น้อย ๆ ในทีม ที่ยังมีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน
ในเรื่องนี้ต่อ ถึงแม้จะมีการผลัดเปลี่ยนคนทำงานไปบ้างก็ตาม อย่าง
ส่วนที่เป็นงานนวิชาชีพ วิศวกร สถาปนิก ที่ไม่สามารถสู้กับ

ตลาดแรงงานได้ในเรื่องค่าตอบแทน ซึ่งก็เป็นปัญหาเรื่องสายวิชาชีพ
ที่มาอยู่กับงานพัฒนาชุมชน

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าโครงสร้าง พอช.จะยังไม่เอื้อ แต่เรา
ก็จัดโครงสร้างให้เหมาะสมกับการทำงานมากที่สุด จัดให้มีทีม
ทำงาน มีการมอบหมายหัวหน้าทีม มีค่าตอบแทนและสถานะใน
การกำกับ ซึ่งในระยะต่อไปจะยกระดับให้เป็นงานเหมือนกับสำนัก
อื่น อัตราค่าจ้างของเราก็ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่เรามีอยู่ และก็น่าจะ
ทำงานได้ถึงแม้ว่าจะไม่สมบูรณ์นัก

ท้ายที่สุดอยากฝากข้อพึงระวังต่อการทำงานที่สำคัญ คือ
ภาพลักษณ์ พอช.ไม่ใช่หน่วยไปเลื้อยชุมชน แต่ต้องเป็นภาพลักษณ์
ว่า พอช.เป็นหน่วยที่ไปรองรับชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ซึ่งต้อง
สื่อสารให้ถูกต้องอย่างระมัดระวัง

A woman with dark hair pulled back, wearing glasses and a bright yellow polo shirt, is seated at a table. She is looking slightly to her left with a neutral expression. In front of her are several microphones on the table. The background is a blurred indoor setting, possibly a meeting room, with a whiteboard or poster visible on the wall.

“ความสำเร็จ คือ การสามารถทำให้ชุมชนในที่ดินรถไฟมีการปรับเปลี่ยนจากชุมชนแออัด พัฒนาชุมชนให้ชุมชนเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ไม่เป็นจุดอับของเมือง มันจะยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การที่ชุมชนได้ถูกจัดระเบียบและมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เป็นพื้นที่ที่คนภายนอกสามารถเข้ามาเชื่อมโยงคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ มันจะทำให้ตัวชุมชนเกิดการยอมรับจากคนภายนอก”

นางณัฐนิชา อรรคชาดจันทร์ (พ้ออຍ)

หัวหน้างานปฏิบัติการชุมชน สำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง

ความสำคัญของการทำงาน

ในบทบาทของสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง พยายามที่จะสร้างให้เกิดเครือข่ายที่นอกจากเครือข่ายสลัม 4 ภาค ในแต่ละเมือง เช่น ในเมืองขอนแก่น สงขลา อาจจะมี 2 เครือข่าย อยู่ในเขตพื้นที่เดียว เทศบาลเดียวกัน ซึ่งต้องทำให้เกิดเครือข่ายการทำงานร่วมกันในแต่ละเมือง ไปโยงกับฐานงานเดิมเครือข่าย โครงการบ้านมั่นคง ซึ่งต้องยอมรับว่าพี่น้องที่อยู่ในชุมชนรถไฟ ไม่ใช่คนใหม่แต่เป็นคนที่อยู่ในโครงการบ้านมั่นคงมาก่อน เพียงแต่ว่าที่ผ่านมาไม่ได้รับสิทธิ์ในการที่จะเข้าไปอยู่ในที่ดินการรถไฟ เข้าไปอยู่การอาศัยอย่างถูกต้องเท่านั้นเอง ซึ่งที่ผ่านมาหลายชุมชนเป็น ชุมชนบ้านมั่นคงที่ยกระดับขึ้นมาทำเรื่องนี้ต่อ อาจมีบ้างในบางพื้นที่ที่ไม่เคยทำเรื่องบ้านมั่นคงมาก่อน ในช่วงการสำรวจข้อมูล หลังจาก ครม.อนุมัติโครงการ สิ่งแรกที่ให้ พอช.ทำคือการส่งรายชื่อ 27,084 ครั้วเรือน ทำให้ต้องเปิดเวทีทำความเข้าใจ คุยกับท้องถิ่น คุยกับชุมชนกว่า 300 ชุมชน ตามรายชื่อ และประชุมเพื่อที่จะทำให้เกิดการสำรวจข้อมูล ทำให้เห็นคนใหม่ ๆ เมืองใหม่ ๆ ที่ยังไม่เคยทำโครงการบ้านมั่นคงมาก่อน ซึ่งการทำงานครั้งนั้นทำให้หลายเมืองได้ขึ้นมาพร้อม อาทิเช่น 3 จังหวัดชายแดน หรือกรุงเทพฯ ใน

หลายพื้นที่ที่ไม่ใช่เครือข่ายบ้านมั่นคง โรงปูนเหนื่อ โรงปูนใต้ มักกะสัน ราชเทวี ที่ลุกขึ้นมาขยับ ซึ่งพบว่าพื้นที่ดังกล่าวมีความต้องการเคลื่อนในเรื่องนี้มานานแล้ว แต่ไม่มีเครื่องมือเครื่องมือ โดยเฉพาะโครงการนี้มีแรงจูงใจในเรื่องของงบประมาณอุปโภคที่ชัดเจน

มติ ครม. เมื่อปี 2543 ให้ดำเนินการใน 61 ชุมชน ซึ่งการทำงานในเป้าหมายแรกของเครือข่ายสลัม 4 ภาค เป็นกลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนที่ดินรถไฟ และเป็นชุมชนที่ขอบบางมากที่สุด ขาดโอกาสมากที่สุด เนื่องจากอยู่ในที่ดินรถไฟภาครัฐ ท้องถิ่นก็เข้าไปช่วยเหลือได้ยาก ไม่มีทะเบียนบ้าน ไม่มีสวัสดิการ บางคนก็ไม่มีบัตรประชาชน ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยในที่ดินรถไฟ ไม่ใช่แค่การทำแค่เรื่องที่อยู่อาศัย แต่เป็นการทำเรื่องสิทธิ ทำเรื่องสุขภาพ ทำหลายเรื่องพร้อม ๆ กัน เป็นเนื้องานที่อยู่ในชุมชนที่ดินรถไฟอยู่แล้ว

การจัดโครงสร้างการทำงาน

ปัจจุบันมีการจัดทีมทำงานทั้งหมด 3 ทีม โดยแบ่งเป็น

- 1) ภาคอีสานผสมกับภาคเหนือ ซึ่งภาคเหนือมีพื้นที่อยู่ไม่มากเท่าไร น้ำหนักจะอยู่ที่ภาคอีสาน
- 2) ภาคใต้ 10,500ครัวเรือน และ
- 3) ภาคกทม.และภาคกลางและตะวันตก แต่ละทีมจะประกอบไปด้วย ปก.จำนวนภาคละ 3 คน มีสถาปนิก ภาคละ 1-2 คน วิศวกร

1 คน ขึ้นอยู่กับน้ำหนักงานในแต่ละปี โดยจะมีการออกแบบการช่วยเหลือระหว่างกัน อาจมีการระดมการช่วยเหลือในบางช่วงที่มีการขึ้นโครงการในแต่ละช่วงเวลา โดยการทำงานร่วมกับสำนักงานภาคในแต่ละภาค บางเมืองจะมีการทำงานร่วม เช่น อีสานจะใช้พื้นที่ขอนแก่นที่ทำงานร่วม ได้ใช้พื้นที่สงขลา จะมีทีมงานน้องสำนักฯ เข้าไปร่วมทำงานกับสำนักงานภาค และมีแผนในการลงพื้นที่ทำงานด้วยกันระหว่างทีมงานสำนักฯ กับสำนักงานภาคเนื่องจากการทำงานในระดับพื้นที่ไม่ได้มีแค่การทำงานในการแก้ไขพื้นที่รถไฟเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการทำงานในประเด็นอื่น ๆ ในพื้นที่ร่วมด้วย ซึ่งเจ้าหน้าที่ ปก.ต้องมีการส่งต่อข้อมูลและรับรู้ร่วมกัน

ความเหมือนหรือแตกต่าง

บ้านมั่นคง กับ การแก้ไขปัญหาชุมชนริมทางรถไฟ มีความแตกต่างกันในเรื่องของพื้นที่ในการทำโครงการ ซึ่งโครงการบ้านมั่นคงนั้นเป็นงานที่ทำในที่ดินทุกประเภทพื้นที่ ทั้งที่ดินรัฐ ที่ดินที่ไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดสิทธิ์การอยู่อาศัยที่ถูกต้อง พอขยับมายกระดับโดยวิธีการทำงานไม่ได้เปลี่ยน มันเปลี่ยนแค่ตัวงบประมาณ อย่างเช่น ที่ดินริมคลอง ที่ดินริมราง ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายชัดเจนว่าอยู่ในที่ดินดังกล่าวที่ต้องการแก้ไขปัญหา มีความชัดเจน 300 ชุมชน ที่เป็นกลุ่มผู้เดือดร้อนและมีสิทธิ์ในการเช่าที่ดินรถไฟซึ่งใช้กระบวนการเดียวกันของโครงการบ้านมั่นคง

ความท้าทายต่อการทำงาน

ในพื้นที่ทำงานที่ไม่มีโครงการบ้านมั่นคงเดิมอยู่ ก็จะยากหน่อยตรงที่ต้องไปทำกระบวนการสร้างเครือข่ายใหม่ จัดกระบวนการทำงานใหม่ในชุมชน ซึ่งต้องมีการใช้เครือข่ายมาร่วมทำงาน ลงไปช่วยกัน ความเป็นเครือข่ายมันมากกว่าเรื่องของที่ดิน ดังนั้นเวลาทำแผนเครือข่าย ก็จะลงไปช่วยกันไปทำความเข้าใจด้วยกัน ลงไปสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ด้วยกัน โดยยึดหลักการการทำงานว่าต้องไม่พยายามไปแยก หรือตั้งเครือข่ายใหม่แต่เน้นใช้เครือข่ายเดิมที่มีอยู่แล้วเข้ามาร่วมทำงาน

ในบทของ พอช.ที่เป็นตัวกลางในการทำงานร่วมกับพรรคพลัง และเครือข่ายของชุมชนริมราง นับว่าการทำงานยังคงมีความลำบากใจ ในมุมมองของเครือข่ายพี่น้องมีความคาดหวังต่อการทำงานของ พอช.ว่าจะอยู่เคียงข้างเครือข่าย ในมุมมองของการรถไฟก็มีมุมมองว่า พอช.เองก็เป็นหน่วยงานภาครัฐจะให้ชาวบ้านเข้ามาจัดการและขึ้นำการทำงานได้อย่างไร แต่ทว่าในหลักการทำงานของ พอช.นั้น เราให้ชุมชนเป็นหลัก ซึ่งเบื้องต้นการทำงานกับพรรคพลังนั้นได้มีการระบุอย่างชัดเจนว่าต้องอยู่ในรายชื่อ 61 ชุมชนเท่านั้น จึงทำให้เครือข่ายได้รวมตัวกันลุกขึ้นขับเคลื่อนต่อสู้ในเชิงนโยบายนำสู่การขยายพื้นที่อีก 300 ชุมชน

พอช.ได้มีการหารือร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค ว่าต่อไปในการทำสัญญาเช่า ต้องทำการเช่าช่วงกับสหกรณ์เท่านั้น และ 63

สัญญาเดิมต้องปรับตัวเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์ รวมกลุ่มเป็นระบบสหกรณ์ เครือข่ายสลัม 4 ภาคก็จะไปจัดตั้งสหกรณ์ของแต่ละชุมชนในนามเครือข่าย ชุมชนก็จะมาเป็นสมาชิกกับสหกรณ์ และทำสัญญาเช่าช่วงกับ พอช. โดย พอช. ได้ออกประกาศหลักเกณฑ์นี้แล้วว่าสัญญาที่สามารถปรับเปลี่ยนเป็นสหกรณ์ได้ ก็จะช่วย ค่อย ๆ ดำเนินการไป ขณะเดียวกันบทบาทของ พอช. ก็พยายามออกคู่มือของการทำงาน ตั้งแต่แบบฟอร์มต่าง ๆ ที่จะต้องใช้ในการทำสัญญาเช่าช่วงกับสมาชิกให้ถูกต้อง ซึ่งพยายามติดตั้งระบบดังกล่าวให้กับตัวชุมชนและสหกรณ์ การรับจ่ายเงินได้ปรับระบบการจัดการจากเดิมจ่ายเงินปีละครั้งปรับให้ชุมชนทยอยจ่ายเป็นเดือน ปรับวิธีการทำงานจากสัญญาเช่าระหว่างการรถไฟ - พอช. เป็นการจ่ายรายปี แต่ในช่วงของ สหกรณ์ - พอช. ให้มีการจ่ายเป็นรายเดือน พอครบปี พอช. ก็รวบรวมนำส่งให้กับทางการรถไฟในครั้งเดียว ซึ่งเป็นเรื่องที่ พอช. พยายามสร้างความเข้าใจให้กับพี่น้องเครือข่ายเมืองและเครือข่ายสลัม 4 ภาค และเห็นร่วมกันกับแนวทางดังกล่าว ที่จะสามารถแก้ไขปัญหาในระดับสมาชิกได้

การเริ่มกระบวนการแก้ไขปัญหา แรกเริ่มไปชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ที่ต้องย้ายออกซึ่งไม่สามารถอยู่ต่อได้ เป็นกรณีเร่งด่วน และชุมชนไหนที่มีค่าเช่าค้าง ซึ่งต้องเคลียร์ค่าเช่าค้างก่อน การรถไฟถึงจะให้ที่ดินแปลงใหม่ พอช. จึงต้องลงไปคุยกับพี่น้องและใช้เงื่อนไขนี้ไปทำงาน สิ่งแรกที่ต้องดำเนินการคือการเคลียร์หนี้ราย

ครัวเรือน สืบค้นและหาหลักฐานการจ่ายเพื่อยืนยันการจ่าย ทำตัวเลขของการเงินให้เห็นว่ายอดเงินนี้อยู่ที่ใครบ้าง และหารือคุยกันในชุมชนเพื่อเดินหน้าแก้ไขปัญหาต่อที่จะต้องทำ ได้แก่

- 1) ถ้าจะของบประมาณมาเพื่อเคลียร์หนี้ ต้องมีแผนในการพัฒนาชุมชน และเสนอขอของงบประมาณ ส่วนหนึ่งนำไปใช้หนี้เดิม ที่เหลือจะนำงบประมาณมาปรับปรุงชุมชนอย่างไร นับว่าเป็นความโชคดีที่พอมึงงบประมาณเข้ามาช่วยเหลือทำให้ชุมชนไม่ต้องลงทุนกันเอง
- 2) สำรวจบ้านที่จะต้องปรับปรุงซ่อมแซมสาธารณประโยชน์ที่ต้องปรับปรุง ปัญหาที่ยังมีอยู่ในชุมชน จะทำให้ดีขึ้นต้องทำอะไรบ้าง ควบคู่กับการพัฒนาที่อยู่อาศัย

สิ่งที่ทำให้การทำงานสำเร็จ

ในส่วนของสถาบันฯ การที่สำนักฯ ได้ถูกแยกอย่างชัดเจนในการบริหาร แยกทีมในการทำงานโดยไม่ต้องไปฝากงานไว้ที่ส่วนใด ต่างจากงานบ้านมั่นคงที่ฝากงานไว้ที่สำนักงานภาค ซึ่งน้ำหนักของงานรถไฟเป็นงานที่ต้องลงรายละเอียด การที่ผู้บริหารทำให้เกิดทีมงานที่เป็นเอกเทศ ออกแบบงานและดำเนินการได้คล่องตัว ทำให้บริหารโครงการให้บรรลุเป้าหมายได้ กำหนดพื้นที่เป้าหมาย กลไกการทำงานที่ไม่ต้องซับซ้อนทำให้ทำงานได้คล่องตัว ทั้งการ

พัฒนาโครงการ การขึ้นโครงการ แล้วค่อยนำเข้ากลไกที่เกี่ยวข้อง
ทั้งอนุฯ สิ้นเชื่อ อนุฯ บ้านมั่นคง

การใช้กลไกเครือข่ายเมือง เครือข่ายเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่
เป็นหลักในการทำงานชุมชนรถไฟ เพื่อโยงการทำงานที่มองถึง
อนาคตซึ่งควรต้องมีประเด็นงานต่าง ๆ อยู่ในพื้นที่ ทั้งการพัฒนาใน
ประเด็นต่าง ๆ สภาองค์กรชุมชน สวัสดิการชุมชน การพัฒนา
คุณภาพชีวิตอื่นๆ ที่ไม่ใช่มีเพียงการแก้ไขที่ดินรถไฟเท่านั้น และใช้
การเปิดวงประชุมร่วมกับท้องถิ่น และเชิญหน่วยงานต่าง ๆ ที่
เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการคุยกับชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน
สร้างความมั่นใจให้กับพี่น้อง โดยยึดถือเป้าหมาย แล้วดำเนินการ
บนฐานของหลักการในการเจรจาและดำเนินการ

ทีมงานที่เป็น “คนรุ่นใหม่” ด้วยความที่เป็นเด็กใหม่
วัยรุ่น ไฟแรง ทำให้มีพลังในการทำงานเยอะ และไม่ค่อยมีเงื่อนไข
ในการทำงาน ประสบการณ์ของน้อง ๆ ที่จะลงไปทำงานในพื้นที่
อาจยังน้อย แต่สนับสนุนกันด้วยการใช้เครือข่ายเดิมในการเป็นที่
เลี้ยงแก่น้อง ๆ ในการทำงานได้ รวมถึงทางพี่ ๆ ผู้บริหารก็พยายาม
ที่จะเติมข้อมูล เติมความรู้ให้กับทีมงานอยู่ทุกเดือน ก่อนมีการ
ประชุมก็จะมีการให้ความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น เรื่องสิ้นเชื่อ ส่วน
ทางด้านกระบวนการในพื้นที่ก็อาศัยประสบการณ์พี่ ๆ เครือข่าย
ชุมชนที่มีประสบการณ์ช่วยเป็นพี่เลี้ยง

ผลงานความสำเร็จ

“สัญญาเช่าที่ดิน” ซึ่งได้มาทั้งหมด 18 สัญญาและอยู่ระหว่างกระบวนการ 50 กว่าที่ ที่ทำให้เห็นว่าตลอดระยะเวลา นับแต่ ปี 2543 ถึงปี 2565 กว่า 20 ปี ได้ 63 สัญญา แต่นับแต่ปี 2566 ถึงปัจจุบัน ในระยะเวลา 2 ปีกว่า สำนักฯ ได้มีผลงานสัญญาเกือบเท่าเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา

ความสำคัญมันเป็นชัยชนะของพี่น้องอย่างถูกต้อง ถึงแม้ในปี 2543 จะให้เช่า 61 ชุมชน คือ ชุมชนที่อยู่ในเครือข่ายสลัม 4 ภาค แต่ไม่รวมถึงชุมชนอื่นๆ ด้วย ซึ่งการได้เช่าในครั้งนั้นเป็นกลุ่มชุมชนที่เข้าไปเรียกร้องสิทธิ และถึงจะมีข้อแม้บางเรื่อง ถ้ามองในมุมหนึ่งเครือข่ายสลัม 4 ภาคก็ได้พยายามในการที่จะปรับขบวนการของคนที่อยู่อาศัยในที่ดินรถไฟ ทำให้ได้เห็นความสัมพันธ์ของการทำงานระหว่างพี่น้องเครือข่ายเมือง พี่น้องเครือข่ายสลัม 4 ภาค ทั้งการจัดงานที่อยู่อาศัย การเคลื่อนงานพัฒนาที่อยู่อาศัยในที่ดินสาธารณะ หลายเรื่องที่ได้ทำร่วมกัน อาจเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้รู้สึกว่ามีแค่พวกเราเท่านั้นแต่อาจรวมถึงพี่น้องที่อยู่ในที่ดินการรถไฟด้วย

อุปสรรคของการทำงาน

“การก่อสร้าง” ใน 2 ปีกว่าที่ผ่านมา เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2567 การรถไฟมีมติให้บริษัทถูกเป็นคู่สัญญาในการ

ก่อสร้างเท่านั้น อยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านทำให้การทำงานสะดุด จึงต้องนำเรื่องดังกล่าวพิจารณาในบอร์ดการรถไฟ เพื่อให้ 300 สัญญา กลับไปอยู่ในภายใต้การรถไฟ และยังไม่มีความชัดเจนในด้าน การดำเนินงานก่อสร้าง แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบางพื้นที่ที่ได้สัญญาไปแล้ว และได้ใบอนุญาตก่อสร้าง เริ่มดำเนินการก่อสร้างอยู่ 4-5 ชุมชน

ทั้งนี้ มีข้อกังวลต่อสถานการณ์งบประมาณที่อนุมัติเป็นไปตามเป้าหมายแต่การเบิกจ่ายไม่บรรลุเป้าหมายเนื่องจากไม่สามารถดำเนินการขออนุญาตก่อสร้างได้ทำให้การเบิกจ่ายเป็นไปตามเป้าหมาย ทำให้ยังไม่เกิดรูปธรรมความสำเร็จ จึงเป็นข้อกังวลในการทำงาน และเป็นเรื่องที่ไม่สามารถควบคุมได้

ความขัดแย้งในชุมชน และไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของพี่น้อง ซึ่งพบว่าบางพื้นที่แบ่งฝักแบ่งฝ่ายเป็นหลายกลุ่ม ทะเลาะเบาะแว้งกัน มีหลายชุมชนที่เคยอยู่ในเครือข่ายสลัม 4 ภาคเมื่อตอนขับเคลื่อนในช่วงแรกก่อนได้สิทธิ์สัญญาเช่า

การไม่มีระบบสหกรณ์ ด้วยความที่ไม่มีระบบสหกรณ์ จึงมีการให้สิทธิ์ในการบริหารจัดการและประสานงานผ่านแกนนำชุมชนผ่านรูปแบบความไว้วางใจซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ไม่มีความแน่นอนหรือบางกรณีก็มีความต้องการจ่ายตรงให้กับทาง พอช. ซึ่งทำให้เห็นว่าไม่มีระบบในการจัดการ

ปัญหาเดิม ความยากง่ายของการทำงานอยู่ที่ว่าพื้นที่นั้น ๆ ต้องเข้าไปแก้ไขปัญหาเดิมก่อนหรือไม่ ต้องเข้าไปแก้ไขปัญหานี้ เดิมหรือไม่

การทำงานรถไฟยกระดับอะไรบ้าง

ยกระดับรูปแบบการทำงาน การมี Project ในรูปแบบนี้ ขึ้นมา และออกแบบแก้ไขข้อจำกัดด้านบุคลากรขององค์กรที่ 300 กว่าคน ภายใต้งานสำคัญ และสามารถดำเนินการได้ นับว่าเป็นการยกระดับการทำงานขององค์กรในอีกรูปแบบที่สามารถตอบโจทย์เป้าหมายขององค์กรได้เช่นกัน

ยกระดับชุมชน โดยมีความสำเร็จ คือ การสามารถทำให้ชุมชนในที่ดินรถไฟมีการปรับเปลี่ยนจากชุมชนแออัด พัฒนาชุมชนให้ชุมชนเหล่านั้นเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ไม่เป็นจุดอับของเมือง มันจะยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การที่ชุมชนได้ถูกจัดระเบียบและมีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของเมือง เป็นพื้นที่ที่คนภายนอกสามารถเข้ามาเชื่อมโยงคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ มันจะทำให้ตัวชุมชนเกิดการยอมรับจากคนภายนอก จากพื้นที่สี่เทาก็สามารถกลายเป็นพื้นที่สีชมพู ทุกคนสามารถเข้าไปเยี่ยมเยียน ทักทายและทำกิจกรรมร่วมกันได้ เปลี่ยนภูมิทัศน์ของเมืองบริเวณริมรางรถไฟให้ดีขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่ดี

ข้อพึงระวัง

การทำงานเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญในของชีวิตพี่น้องชาวบ้าน เป็นเรื่องที่อยู่อาศัย เป็นเรื่องสิทธิ ดังนั้น ต้องพึงระวังในเรื่องของความถูกต้อง เพื่อป้องกันกรณีเรื่องร้องเรียนที่เริ่มมีเข้ามา ในเรื่องของสิทธิของผู้ที่อยู่ในที่ดินของการรถไฟว่าเป็นผู้มีรายได้น้อยหรือไม่ รายชื่อที่ส่งไป เวลาขอเช่าที่ดินจะต้องตรวจสอบรายชื่อแล้วรายชื่อดังกล่าวต้องสอดคล้องกับรายชื่อที่อนุมัติงบประมาณ เนื่องจากเป็นหลักฐานที่ สตง.อาจจะดำเนินการตรวจสอบ

การเปลี่ยนแปลงรายชื่อสามารถเปลี่ยนได้แต่ต้องอยู่บนเงื่อนไข การเปลี่ยนแปลงตามสายเลือด เช่น ผู้ภูมิจากอายุมากแล้ว จะมาขอสิทธิ์สินเชื่อก็จะเป็นไปได้ยากจึงต้องมีการเปลี่ยนแปลง แต่ต้องมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงของทายาท โดยถ้าเป็นพื้นที่ทำงานของเครือข่ายชุมชนปกติก็สามารถเข้าไปตรวจสอบได้บ้าง แต่ถ้าเป็นพื้นที่ที่อยู่ในกลุ่มเครือข่ายสลัม 4 ภาคก็จะทำให้ยากในการตรวจสอบ จึงเป็นประเด็นที่ต้องพึงระวัง เพื่อไม่ให้เกิดข้อร้องเรียนมากขึ้น และกรณีที่มีรายชื่อตกหล่นจากการได้รับสิทธิ์ในโครงการรถไฟ พอช.ก็จะอาศัยกระบวนการบ้านมั่นคงปกติในการช่วยเหลือ เพื่อเป็นทางออกในการแก้ไขปัญหา

“การมีบ้านที่ไม่ใช่แค่บ้าน ความสำเร็จที่อยากเห็นคือการขึ้นบ้านที่เป็นรูปธรรมได้ชักโครงการหนึ่ง ซึ่งมันจะสามารถสร้าง Impact ให้กับพื้นที่อื่น และอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชาวบ้านให้ได้ดีขึ้น เห็นถึงผลลัพธ์ต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่แค่การสร้างบ้าน เพราะกระบวนการที่เราทำมันเปลี่ยนแปลงชีวิตเขาจริง”

คำบอกเล่า

จาก ผู้ปฏิบัติงานสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง

เป้าหมายของการทำงาน

ทีมงานผู้ปฏิบัติงานสำนักพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง ส่วนใหญ่เป็นเด็กรุ่นใหม่ที่มีวัยใกล้เคียงกัน และเข้ามาปฏิบัติงานใน รั้วของ พอช. ในรุ่นราวคราวเดียวกันเกือบทั้งสิ้น โดยในช่วงของการ ก่อตั้งสำนักฯ ขึ้นมาได้มีเจ้าหน้าที่ที่เข้ามาร่วมอยู่เพียง 3 คน อย่างไรก็ตามเมื่อก้าวถึงเป้าหมายการทำงานต่างก็มีการบอกเล่า ถึงเป้าหมายที่สอดคล้องกันทั้งแง่ของการทำงานเพื่อมาแก้ไขปัญหา พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากระบบราง ตามมติของคณะรัฐมนตรี และต้องมาสร้างรูปธรรมในการทำบ้านหรือที่อยู่อาศัยผู้มีรายได้น้อยที่อยู่ในที่ดินริมรางรถไฟ เพราะงานแก้ไขปัญหามุมชนริมรางรถไฟนั้นเกิดขึ้นจากงานนโยบายที่มีแนวให้ชาวบ้านต้องรื้อที่อยู่อาศัย ปรับผังบ้านตนเอง ต้องเข้ากระบวนการเช่า ผลักดันผ่านนโยบายทั้งที่บางพื้นที่ก็ไม่ได้รู้สึกเดือดร้อน

เหตุการณ์สำคัญที่เป็นบทเรียนการทำงาน

ช่วงเริ่มต้นการทำงาน เป็นช่วงที่รับน้อง ๆ มาใหม่ เข้ามาเป็นทีมทำงาน ทางผู้บริหารก็จะเรียกน้อง ๆ คุย บ่อยครั้ง เพื่อให้ น้อง ๆ ได้เห็นภาพงานนโยบาย ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งเห็นเป็นภาพ

ชุมชน เทรนนิ่งกันตลอดเวลาเพื่อให้ทีมงานน้อย ๆ ได้เห็นข้างทั้งตัว มันมีความรู้สึกที่ว่าเหมือนน้อง ๆ เป็นลูกเจี๊ยบ แต่ลูกเจี๊ยบเหล่านั้นถูกบังคับให้ต้องออกไข่แล้ว แล้วไข่ใบนั้นที่ฟัก ก็คือบ้านมัน **คกริมรางวัลไฟ** เป็นเหตุการณ์ร่วมของทุกคนที่จดได้ การเทรนนิ่งโดยการอบรมจากผู้บริหารตลอดเวลาในช่วงเวลา 3 เดือนแรก ก็สามารถทำให้น้อง ๆ ทีมงานได้มีความเข้าใจในกระบวนการทำงาน บ้านมันคงอยู่พอสมควร แม้จะยังไม่เข้าถึงมากนักเพราะต้องเรียนรู้ในการปฏิบัติจริงมากกว่า ซึ่งมีน้องทีมงานบางคนได้สะท้อนให้เห็นว่าการฟังเพียงอย่างเดียวก็อาจทำให้ไม่ค่อยเข้าใจในสภาพความเป็นจริงนัก ต่างจากการที่ได้ลงพื้นที่จริง เก็บเกี่ยวประสบการณ์ผ่านพี่เลี้ยง ที่เป็นเจ้าหน้าที่รุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดการเรียนรู้ผ่านการทำงานในพื้นที่จริง น้อง ๆ ทีมงานก็สามารถที่จะลงไปในพื้นที่ชุมชนและเปิดเวทีในการหารือทำความเข้าใจกับชาวบ้านได้เป็นอย่างดีในปัจจุบัน

การลงพื้นที่สำรวจรายชื่อ ประเด็นที่เจอร่วมกันในช่วงแรกเป็นเรื่องที่ทุกคนจดจำร่วมกัน เนื่องจากต้องทำการสำรวจรายชื่อทั้ง 27,084 ครัวเรือนให้แล้วเสร็จในเวลาที่กำหนด 30 วัน นับว่าเป็นช่วงเวลายากมาก ๆ แต่การทำงานดังกล่าวทำให้น้อง ๆ จากคนทำงานรุ่นใหม่กล้าที่จะได้ต่อบกับชาวบ้านชุมชน กล้าที่จะหาข้อมูลมาแลกเปลี่ยน ด้วยโครงการนี้เป็นโครงการใหม่และเป็นโครงการเร่งด่วนของ พอช. ด้วยความที่หลายคนเป็นเด็กจบใหม่เพิ่ง

เข้ามาทำงาน ที่รู้แค่เพียงหลักการของการทำงานเท่านั้น แต่ยังไม่มีประสบการณ์ในระดับพื้นที่มากนัก ทำให้ต้องลงไปแก้ไขปัญหาด้วยตนเองในพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง นับว่าเป็นอุปสรรคต่อการทำงานอยู่พอสมควรในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

ด้วยความที่โครงการแก้ไขปัญหาคืออยู่อาศัยชุมชนริมทางรถไฟ เกิดขึ้นมาภายใต้นโยบายเร่งด่วน การจัดการทีมทำงานจึงมีความเร่งด่วน ชักชวนเจ้าหน้าที่ที่มีความสนใจเข้ามาเป็นทีมงาน และรับสมัครคนรุ่นใหม่เข้ามาเป็นทีมงานโดยส่วนใหญ่เป็นเด็กจบใหม่ ระบบการทำงานจึงมีความเร่งรัดตามนโยบาย บางครั้งหัวหน้าทีมก็เป็นคนทำงานเข้ามาในรุ่นแรก (ปี 66) ที่มีประสบการณ์ก่อนลูกทีมเพียงแค่ 2 ปี ก็อาจทำให้การตัดสินใจเป็นไปได้ยาก

จุดเปลี่ยนของการทำงาน การที่โครงสร้างได้มีตำแหน่งผู้อำนวยการสำนักฯ ทำให้เกิดการออกแบบงานอย่างเป็นระบบ จากเดิมเป็นการทำงานที่เน้นแต่การเก็บในเชิงปริมาณตามหน้างาน ไม่ได้วิเคราะห์ถึงศักยภาพของคนทำงาน หรือวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นระบบ แต่พอมีผู้บริหารเข้ามาช่วยออกแบบวางระบบการทำงานก็ทำให้กระบวนการทำงานของสำนักฯ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เป็นระบบมากขึ้น และการลงพื้นที่ทำงานของน้อง ๆ ทีมงานนั้นมีเป้าหมายที่ชัดเจน

ความท้าทายในการทำงาน

เมื่อลงพื้นที่ไปทำงานในการเข้าไปทำความเข้าใจ หรือเปิดเวทีสร้างความเข้าใจในพื้นที่ ชาวบ้านก็มักมองว่าเป็นเด็ก ไม่มีความเชื่อมั่นต่อคนทำงาน ซึ่งการทำงานในพื้นที่ นื่อง ๆ ทีมงานจะต้องมีหลายภารกิจในการลงพื้นที่ต่อครั้ง ทั้งการสร้างความเข้าใจ “รู้หรือปรับ ชัยได้” การสำรวจและจัดทำข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ให้กับชุมชน และต้องเชื่อมโยงหน่วยงานท้องถิ่นต่าง ๆ ให้ได้ นับว่าเป็นการแบกรับความคาดหวังต่อการทำงานในระดับที่สูงอยู่พอสมควร ด้วยความเชื่อมั่นของชาวบ้านที่มีต่อเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะทีมงานที่เป็นเด็กรุ่นใหม่เป็นส่วนใหญ่ ทำให้ชาวบ้านมองว่าเป็นเด็ก แล้วมาเจรจาให้ชาวบ้านทำอย่างนั้นอย่างนี้โดยเฉพาะเรื่องสำคัญที่เป็นเรื่องที่อยู่อาศัยของพวกเขาที่ต้องรื้อบ้านออกจากที่ดิน ประกอบกับทีมงานในช่วงแรกขาดรุ่นพี่หรือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์ลงพื้นที่ไปด้วยทำให้ต้องปล่อยให้ทีมงานนื่อง ๆ ต้องแก้ไขสถานการณ์ในหน้างานเอง มีความยากในเรื่องของการจัดขบวนชาวบ้านโดยนื่อง ๆ ที่ยังคงใหม่ต่อการทำงานที่ต้องบริหารความเข้าใจและความขัดแย้ง การแก้ไขปัญหาก็ถูกมองว่าทีมทำงานว่ายังเป็นเด็กไม่มีความน่าเชื่อถือ ทีมงานก็แก้ไขด้วยข้อมูลที่ถูกต้องแม่นยำ จนสร้างความไว้วางใจในการทำงานได้ เพราะข้อมูลการทำงานของเรา เป็นเราเองที่รู้ข้อมูลมากที่สุด

นโยบายการสนับสนุนในช่วงแรกเริ่มที่ยังไม่ชัดเจนมากนักกับคนทำงาน ทำให้เวลาลงพื้นที่ก็อาจมีความไม่มั่นใจในการเจรจาหรือตอบคำถามต่อชาวบ้าน ทั้งในเรื่องของข้อมูลต่าง ๆ อาทิเช่น เส้นทางรถไฟที่ต้องดำเนินการ

บทเรียนสำคัญที่ได้จากการทำงาน

ต้องมีการแบ่งบทบาทในการทำงานให้ชัดเจน โดยรุ่นพี่ที่เป็นเจ้าหน้าที่ที่มีประสบการณ์จะต้องเป็นคนพูดคุย ทำความเข้าใจในวัตถุประสงค์การลงไปพูดคุยในครั้งนั้น ๆ ให้ชัดเจนแก่ทุกฝ่ายก่อน จากนั้นถึงให้น้อง ๆ รุ่นใหม่ได้ทำงานตามบทบาทของตนเอง

ต้องพึงระวังคำพูด เวลาในการลงพื้นที่จัดเวทีสร้างความเข้าใจ หรือลงทำความเข้าใจกับชุมชน ต้องพึงระวังในทุกคำพูด โดยเฉพาะการตอบคำถามต่อชาวบ้าน เนื่องจากการหารือหรือประชุมแต่ละครั้ง ชาวบ้านอาจจะมีการบันทึกภาพ บันทึกเสียง บันทึกวิดีโอไว้ และสิ่งนั้นจะถูกเก็บไว้เป็นหลักฐานถ้าได้มีการตอบหรือชี้แจงจากเจ้าหน้าที่

ต้องสื่อสารอย่างรับผิดชอบ กรณีที่ต้องมีการตอบคำถามต่อชุมชน ถ้าประเด็นไหนตอบไม่ได้ก็ใช้วิธีการรับคำถามดังกล่าวมาก่อนแล้วจะกลับไปหาข้อมูลมาชี้แจง หรือกรณีที่เป็นคำถามในเชิงนโยบายหรือที่ต้องมีการตัดสินใจจากผู้บริหาร ก็ต้องรับเรื่อง

เหล่านั้นมาก่อนโดยห้ามทำการปฏิเสธชาวบ้านโดยทันที เพราะจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่น

ต้องให้ใจและอ่อนน้อมถ่อมตน เวลาทำงานกับชาวบ้าน เราต้องให้ใจเขาก่อน แล้วทุกอย่างจะง่ายขึ้น แล้วชาวบ้านก็จะมองเราเหมือนลูกเหมือนหลาน มีความใกล้ชิดและทำงานร่วมกันอย่างราบรื่นยิ่งขึ้น และการลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้านต้องเข้าไปอย่างอ่อนน้อม ถ่อมตน ทำให้เข้ากับชาวบ้านได้มากกว่า

ต้องเตรียมข้อมูล การพูดถึงข้อมูลต้องมีการเตรียมตัวที่ดี และพูด นำเสนออย่างมั่นใจ โดยสิ่งสำคัญคือข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด เพราะการให้ข้อมูลของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับทั้งผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ ต้องมีการเตรียมการในการพูดคุย และพูดคุยให้ตรงกันในทุกครั้ง

ต้องวิเคราะห์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ ก่อนลงพื้นที่ในการเจรจาพูดคุย ต้องติดต่อใคร ช่องทางไหน วิเคราะห์คนให้ถูกต้อง ก่อนเข้าหารือ โดยพิจารณาไปตามบริบท และสถานการณ์ เพื่อให้เห็น Stakeholder ในพื้นที่

ต้องย้ำเรื่องสิทธิต่างๆ อยู่อย่างสม่ำเสมอในทุกครั้งต่อชาวบ้านในเรื่องของ สิทธิต่าง ๆ ของชาวบ้าน และต้องพูดให้ตรงกันในทุกครั้ง แม่นในหลักเกณฑ์ หลักการ

ต้องยึดหลัก“ห้ามคุยนอวงง” โดยให้การพูดคุยที่สำคัญ ควรอยู่ในวงที่มีพยานแวดล้อม และมีมิตรร่วมกัน ไม่นำเรื่องมาคุยกันนอกวงทางการ

ความสำเร็จที่คาดหวัง

การมีบ้านที่ไม่ใช่แค่บ้าน ความสำเร็จที่อยากเห็นคือการขึ้นบ้านที่เป็นรูปธรรมได้ซักโครงการหนึ่ง ซึ่งมันจะสามารถสร้าง Impact ให้กับพื้นที่อื่น และอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยของชาวบ้านให้ได้ดีขึ้น เห็นถึงผลลัพธ์ต่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจริง ๆ ไม่ใช่แค่การสร้างบ้าน เพราะกระบวนการที่เราทำมันเปลี่ยนแปลงชีวิตเขาจริง

การยกระดับเชิงนโยบาย ข้อมูลที่เราทำเป็นข้อมูลชุมชน ข้อมูลของเรานั้นสามารถชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างไร ทั้งในมิติของที่ดิน ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และระบบข้อมูลของเรา มันถูกหยิบยก ยกกระดับไปผลักดันในระดับนโยบายได้

การพัฒนา “คน” ที่เป็นสมาชิกในชุมชน ที่ยกระดับตนเองมาเป็นนักพัฒนา ลูกขึ้นมาเคลื่อนไหวงานแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเองเป็นการขยายผลการพัฒนาต่อชุมชนอื่นได้ เปิดตา เปิดใจชาวบ้านได้มากขึ้น

เหตุผลที่ยังทำงานอยู่ตรงนี้

มันเป็นโอกาสที่ทำให้น้อง ๆ คนทำงานได้เห็นกระบวนการทำงานตั้งแต่ระดับปฏิบัติการจนถึงนโยบาย และเข้าไปเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้สามารถขับเคลื่อนนโยบายที่เปิดโอกาสที่ดีต่อชาวบ้านได้ รวมถึงบรรยากาศทีมงาน ที่ทำงานกันอย่างสนุก และปรับตัว

เรียนรู้กันสม่ำเสมอ พร้อมกับวัฒนธรรมของ พอช. ที่ถูกส่งต่อมายัง
สำนักๆ คือ ความเป็นพี่เป็นน้องในทุกๆระดับ โดยการทำงาน พอช.
นั้นได้เจอกับคนหลายรูปแบบ ทำให้ได้ปรับตัว เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา
ในการทำงาน ทำให้เราแข็งแกร่งขึ้น เติบโตขึ้น ซึ่งสุดท้ายแล้วจาก
การทำงานตามภารกิจ ก็เริ่มซึมซับกับผู้เดือดร้อน และรู้สึกรู้สา เห็น
อกเห็นใจผู้เดือดร้อน

ด้วยการที่ทีมงานส่วนใหญ่เป็นวัยเดียวกัน ทำให้สนิทกันได้
รวดเร็ว ไม่ต้องปรับตัวในการทำงานมาก และทำให้วิถีคิด วิธีการ
ทำงาน สามารถแชร์กันได้ง่ายเข้าใจการทำงานร่วมกันได้ง่าย แต่ก็มี
ข้อเสียบ้างตรงที่อาจติดเล่นกันเกินไป เพราะเป็นวัยเดียวกันเลย
สนุกเกินไป จนทำให้คนภายนอกมองเป็นคนทำงานที่ไม่จริงจัง ดู
เป็นเด็กไม่น่าเชื่อถือ

การเติบโตเกิดขึ้นจากการที่น้อง ๆ ได้ลงไปเรียนรู้
สถานการณ์ทำงานทั้งการปะทะจากความคิดเห็นที่แตกต่างของคน
ในชุมชน ความขัดแย้ง ความไม่เชื่อมั่นต่อคนทำงาน สิ่งเหล่านี้เอง
เป็นประสบการณ์ที่ให้คนทำงานได้มีความสามารถมากขึ้น นำ
ประสบการณ์ดังกล่าวมาปะติดปะต่อความรู้ จัดวิถีคิด ลำดับการ
ทำงานในสถานการณ์ต่าง ๆ จนเกิดเป็นผลสำเร็จในช่วงที่ผ่านมา

กรณีศึกษาของชุมชนรถไฟ หัวใจสำคัญ คือ **สัญญา** ซึ่งเป็นตัวประกันหลักในการขับเคลื่อน โดยต้องการพลิกสถานะจากการอยู่อาศัยที่ “ไม่ถูกกฎหมาย” เป็น “ถูกกฎหมาย” ซึ่งเมื่ออยู่อาศัยอย่างถูกกฎหมายแล้วก็จะสามารถเข้าโครงการบ้านมั่นคงได้ ปิดเงื่อนไขของการไล่ที่ เนื่องจากช่องทางทางกฎหมาย ถ้าเกิดการฟ้องร้องอย่างไรก็ตามชาวบ้านก็แพ้นั่นเอง

นายอภัยภูญ์ จันทรพา (พีเอก)

ภาคประชาสังคม

พีเอก เป็นคนสำคัญในภาคประชาสังคมที่มีส่วนร่วมสำคัญ ต่อพัฒนาการทำงานแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ และเป็นคนที่มีความบทบาท ในการจัดตั้งขบวนชาวบ้าน พี่น้องชุมชนให้ขับเคลื่อนการต่อสู้จน ได้มาซึ่งนโยบายต่อการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่อยู่อาศัยของคณจน ดั้งนั้นความคิด และบทเรียนของพีเอก จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็น ประโยชน์ต่อการเรียนรู้อย่างยิ่ง

ทำไมต้องเข้ามาแก้ไขปัญหชุมชนริมราง

ชุมชนรถไฟที่อยู่ในที่ดินชุมชนแออัดในทีรถไฟ เวลาที่มีสล้ม ก็จะมีคนไปอยู่ ที่ใหญ่ที่สุดก็ตรงที่ท่าเรือคลองเตยที่ราชพัสดุ และ พื้นที่รถไฟก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีคนเข้าไปอยู่ คือ สภาพการณ์ชุมชน ในทีรถไฟพออยู่มาตั้งแต่มีสล้มใหม่ ๆ ทีนี้ประเด็น คือ แรกๆ พออยู่กัน ได้ การรถไฟให้อยู่ไป ลักษณะเดิม ๆ คือ อาจเป็นเครือญาติของคน รถไฟ มีพ่อแม่ พี่น้องทำงานรถไฟ ลูกหลานก็เลยมาขยายต่อเติม พอคนของรถไฟ แรกๆ อยู่กันแบบบุกเบิก หลายทีเริ่มจากคนรถไฟ ก่อนทีมาอยู่แรก ๆ ต่อมาทีมีการบอกกล่าว พอเริ่มอยู่ได้ คนอื่นเห็น จากการบอกกล่าวก็แบ่งลูกชายบ้าง ชายพื้นที่กันบ้าง ดั้งนั้นคน

นอกที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกับคนรถไฟก็ไปขออนุญาตในการเข้าไป อยู่แบบจ่ายเงินขอที่บ้าง จนขยายเป็นชุมชน

การอยู่อาศัยในที่รถไฟ เป็นการอยู่อาศัยแบบผิดกฎหมาย ประเด็นคือว่าพวกที่มาอยู่แรก ๆ จะมีทะเบียนบ้าน แต่พวกที่มา ตอนหลัง หรือบุกเบิกใหม่เขาก็ไม่อนุญาตไม่มีทะเบียน ทำให้ชุมชน ที่เข้ามาใหม่ก็จะมีปัญหาเรื่องการเข้าไม่ถึงสิทธิพื้นฐาน ขอด่าน้ำต่อ ไฟไม่ได้ ทำให้สภาพที่เห็นคือการไปพ่วงน้ำ พ่วงไฟ จากบ้านอื่น และอาศัยเลขที่บ้านอื่นที่มีทะเบียนช่วยกันเรื่องน้ำไฟ ทำให้คนที่อยู่ ไม่ได้รับสิทธิในการพัฒนาใด

การจัดตั้งที่เป็นระบบครั้งแรก เกิดขึ้นเมื่อปี 2542 โดยมี สาเหตุจากปัญหาการเข้าไม่ถึงสิทธิการพัฒนาพื้นฐานตามทะเบียน ราษฎร และการโดนไล่ที่ โดยถ้ารถไฟต้องการใช้ที่ดินก็ใช้วิธีการไล่ที่ ชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนต้องรวมกลุ่ม โดยไล่ครั้งใหญ่ที่สุดคือ ชุมชนดงพิทักษ์ และชุมชนตรอกไผ่สิงโต ประมาณ 500 กว่าหลัง ปี 2534 ซึ่งให้ทำการย้ายไปอยู่การเคหะซึ่งไม่สามารถปฏิเสธได้ ทำให้ ปัญหาการไล่รื้อเป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งการไล่รื้อทำไปเพื่อสร้าง โครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ และการรวมตัวของชาวบ้านยังไม่เป็น ขบวนการ ตรงไหนถูกไล่ก็สู้กันไป จึงเป็นฝ่ายตั้งรับจะเป็นส่วนใหญ่

การที่จะมาสร้างขบวนการเป็นทางการจึงเริ่มประมาณ ปี 2542 สมัยรัฐบาลประชาธิปัตย์ ซึ่งมีนโยบายไล่รื้อที่ดิน มีกระแส ขาวว่าการรถไฟขาดทุน จำเป็นที่จะต้องนำที่ดินมาใช้ในภาคธุรกิจ

และส่งผลกระทบถึงชุมชนที่อยู่ในที่รถไฟในทำเลที่สามารถจะนำมา
ทำเชิงธุรกิจ จึงทำให้ชุมชนที่อาศัยในที่ดินดังกล่าวต้องถูกไล่รื้อ ซึ่ง
เป็นข่าวที่กระตุกคนในชุมชนรถไฟ จึงทำให้ NGOs ใช้ประเด็นนี้ลง
ไปชักถามกับชาวบ้านในชุมชนดังกล่าวรู้สึกเช่นไรกับข่าวที่เกิดขึ้น
ขึ้นมา

หลังจากนั้นก็มิชุมชนในที่ดินรถไฟอื่นๆ ได้ถูกไล่ที่ให้
ภาคเอกชนเข้ามาเช่า เปิดประมูลให้ภาคธุรกิจเข้ามาเพื่อลดการ
ขาดทุนของการรถไฟ เช่น ที่จังหวัดขอนแก่น เหตุการณ์ดังกล่าว
เกิดขึ้นในช่วงปี 2542 ดังนั้นที่ขอนแก่นจึงเริ่มประท้วงการรถไฟว่า
ทำไมคนรวยเช่าที่ได้

ตอนนั้น พชม. (ปัจจุบัน คือ พอช.) กับกลุ่ม NGO ได้หารือ
กันว่าจะใช้เงื่อนไขกระแสข่าวการไล่รื้อรถไฟในการจัดขบวน
ชาวบ้านอย่างไร เพราะเป็นนโยบายใหญ่ ที่ไม่ใช่การไล่รื้อเป็นจุด ๆ
ไป แต่พอเป็นกระแสเชิงนโยบายที่ส่งผลกระทบในวงกว้าง จึงใช้
ประเด็นนโยบายของรัฐที่จะทวงคืนที่รถไฟให้นายทุนเป็นจุดตั้งต้น
ของการจัดขบวน โดยชาวบ้านในทุกที่ต่างคิดตรงกันในประเด็นนี้ว่า
มันไม่เป็นธรรม ถ้าจะหารายได้ทำไมไม่ให้ชาวบ้านได้สิทธิ์ในการเช่า
ที่ ทั้งที่อยู่มานานก็ควรมีสิทธิ์เช่าเหมือนภาคธุรกิจ เลยเกิดกระแส
ความขัดแย้งระหว่างคนจนกับรัฐบาล

กระบวนการเจรจา เริ่มด้วยการจัดประชุมเพื่อหาทางออก
ในการแก้ไขปัญหา 1) ให้ข่าวสารข้อมูลชาวบ้าน 2) จัดการประชุม

เพื่อรับฟังความเห็นชาวบ้าน ต่อนโยบายที่เข้ามามีผลกระทบ ซึ่ง
เกิดเป็นเสียงเดียวกันว่าชาวบ้านไม่มีความต้องการย้ายออก และ
รู้สึกว่่านโยบายไม่เป็นธรรมต่อคนจน 3) จัดขบวนการต่อสู้ เริ่มจาก
การรวบรวมข้อมูลชุมชนว่ามีกี่ชุมชนแล้วไปเจรจากับกระทรวง
คมนาคมให้รับฟังข้อเสนอของชาวบ้าน

ทางออกที่ได้รับ คือ ให้ชุมชนไปหาซื้อที่ติดบอดที่อยู่หลัง
รถไฟ โดยทางการรถไฟจะเปิดพื้นที่ทางออกให้ ซึ่งชาวบ้านได้
ปฏิเสธข้อเสนอ ซึ่งเกิดมีอบครั้งแรกประมาณ 3 พันกว่าคน นอน 2
คืน 3 วัน เพื่อเข้าพบ รมต.คมนาคม ทำให้ได้ข้อสรุปว่าจะมีการยก
ร่างแนวทางการเช่า (ตามมติบอร์ด)

1) ที่ดินที่รถไฟไม่ใช้แล้ว และที่ดินที่เกินเขตราง 40 เมตร
ที่ท้องข้าง ให้เช่าได้ 30 ปี

2) ที่ดินในเขตรางรถไฟ (ห้ามอยู่ในระยะ 20 เมตร)
สามารถเช่าได้ในระยะเมตรที่ 21 เป็นต้นไป ตามกฎความปลอดภัย
โดยเช่าได้ครั้งละ 3 ปี แต่มีการต่อสัญญาต่อเนื่อง

3) กรณีชุมชนที่อยู่ในระยะเขต 20 เมตร ต้องทำการย้าย
โดยให้อยู่ในระยะย้ายไม่เกิน 5 กิโลเมตร

4) ให้มีการยกร่างสัญญาร่วมกันอย่างมีส่วนร่วม โดยมีสลัม
4 ภาคเข้ามามีส่วนในการยกร่าง

ข้อเสนอดังกล่าวทั้ง 4 ข้อ ต้องเข้าเสนอผ่านการเห็นชอบ
จากบอร์ดการรถไฟ และเป็นมติที่ใช้ในปัจจุบัน

ความเหมือนและแตกต่างของกระบวนการต่อสู้เพื่อที่อยู่อาศัย

ความแตกต่างของกรณีที่ดินรกร้าง คือ การต่อสู้อย่างเป็นทางการเป็น ขบวนการ ผลักดันมติบอร์ด ผู้เซ็นนโยบายก่อน แล้วค่อยมาทำผลงาน รูปธรรม เป็นตัวอย่างการทำงานที่แต่ละนโยบาย เริ่มจากงานชุมชน แล้วจบที่นโยบาย พอได้นโยบายมาแล้วก็มาทำรูปธรรมในชุมชน ส่วนการพัฒนาที่อยู่อาศัยในอื่นๆ อาจเป็นการต่อสู้ในลักษณะของ Case by Case ตรงไหนถูกไล่ก็สู้ไปตามแต่ละกรณี ซึ่งบางที่ที่นโยบาย ยังขับเคลื่อนไม่ได้ ก็จะเคลื่อนสู่เป็นรายการณี

ดังนั้น การขับเคลื่อนการพัฒนาที่อยู่อาศัยชุมชนริมราง นับว่าเป็นตัวอย่างของการรวมฐาน รวมการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลง นโยบายที่อยู่อาศัย ซึ่งตรงกับงานของ พอช. คือ การทำให้คนจนได้ เข้าถึงสิทธิที่อยู่อาศัย นโยบายที่ที่รถไฟ ที่ท่าเรือ ที่ริมคลอง ฯลฯ เพราะถ้ามีนโยบายมารองรับแล้ว ก็จะทำให้การขับเคลื่อนมันง่ายขึ้น

เรื่องรถไฟนับว่ากรณีศึกษาสำคัญในระดับเอเชียก็ว่าได้ ที่ คนจนร่วมกันต่อสู้สามารถเข้าไปแตะกระบวนการในเชิงนโยบาย จุดเด่นก็คือการที่ชุมชนข้างล่างผลักดันนโยบายแล้ว นำนโยบาย เหล่านั้นเข้ามาทำให้เกิดรูปธรรมรายการณี แล้วเคลื่อนไปตาม แผนการอนุมัติภายใต้นโยบายที่เกิดขึ้น “การมีนโยบายทำให้การ ขับเคลื่อนรายการณีมันง่ายขึ้น”

ผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญ

“ชาวบ้าน” ต้องเป็นศูนย์กลาง และเป็นคนสะท้อนปัญหาของตนเองให้รับรู้

“ภาคประชาสังคม นักกิจกรรม นักวิชาการ” ช่วยในเรื่องการส่งเสริมกระบวนการขับเคลื่อน การจัดทำข้อมูล และการประสานงาน

“รัฐ” ในช่วงนั้นเป็น พชม. ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานใหม่ ไม่ได้ใช้หลักการแก้ปัญหาด้วยการย้ายคนออกจากพื้นที่อย่างเดียว ซึ่ง พชม. เป็นหน่วยงานที่เข้าใจปัญหาของชาวบ้าน

“สื่อมวลชน” แต่อย่างไรก็ตามสื่อกระแสหลักก็มีความแตกต่างในมุมมองของปัญหา ซึ่งมองว่าที่ดินในเมืองราคาสูงถ้านำมาให้คนจนเช่าจะคุ้มหรือไม่ ในมุมมองต่อบทบาทของสื่อ นั้นต้องทำให้เขาเข้าใจว่าสิทธิการอยู่ในอาศัยในเมืองนั้นก็เป็สิทธิการอยู่อาศัยของคนจนเช่นกัน ซึ่งมักมีคำถามว่าทำไมคนจนไม่ขึ้นแพลตฟอร์มอยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมายแล้วทำไมต้องมาเรียกร้อง ทำให้ต้องทำงานให้สื่อเข้าใจว่า การอยู่อาศัยของคนจนในเมืองก็ต้องมีวิถีที่สอดคล้องของเขา

บทบาท พอช. กับภาคประชาสังคม

อยากให้ พอช. แสดงบทบาทและจุดยืนให้ชัดเจนมากขึ้น ในการเป็น Partner เพื่อแก้ปัญหาชุมชนรถไฟตาม มติ ครม. และ

แสดงบทบาทให้มากขึ้นในกรณีที่ทางการรถไฟมีความล่าช้าในการแก้ไขปัญหา และอยากให้มีการจัดระบบที่ดินและสัญญาใหม่ และวางแผนการพัฒนาร่วมในพื้นที่ (กลุ่มเดิม) ทั้งนี้ในส่วนของการทำงานโครงการใหม่อาจต้องใช้ระบบสหกรณ์มาช่วยป้องกันและวางแผนการพัฒนาร่วมไปพร้อมกัน

บทบาทของภาคประชาสังคม

การทำหน้าที่ให้ข้อมูลที่รอบด้านต่อการตัดสินใจแก่ชุมชนที่เดือดร้อน จัดกระบวนการให้ชุมชนเกิดการตัดสินใจ และทำตัวเป็นนักพัฒนาร่วมแก้ไขปัญหากับชุมชน นับว่าเป็นบทบาทสำคัญที่ต้องดำเนินการ

บทเรียนสำคัญ

การต่อสู้เชิงรุก กรณีของการต่อสู้เชิงรุกของชุมชน โดยการชิงสัญญาเช่ามาก่อน ซึ่งมีประเด็นในบางแง่มุมว่าถ้ายังไม่เกิดการไถ่ถอนจะทำการเรียกร้องสิทธิหรือสัญญาเช่าก่อนทำไม แต่ชุมชนก็คิดในเชิงรุกว่าต้องให้มีการเกิดสัญญาเช่าที่ดินมาก่อน ให้มีโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยเข้ามาก่อน ก็จะทำให้ไม่เกิดการไถ่ยึดที่ดิน

การเคลื่อนไหวนโยบาย เพื่อให้รัฐบาลมีนโยบายที่อยู่อาศัยเพื่อคนจน การใช้ประเด็นเรื่องการไถ่ถอนมาจัดขบวนชาวบ้าน เพื่อ

รวมตัวรวมพลังกัน ผนึกรวมฐานชุมชน ซึ่งเป็นกรณีศึกษาของชุมชน
รถไฟ หัวใจสำคัญ คือ สัญญา ซึ่งเป็นตัวประกันหลักในการ
ขับเคลื่อน โดยต้องการพลิกสถานะจากการอยู่อาศัยที่ “ไม่ถูก
กฎหมาย” เป็น “ถูกกฎหมาย” ซึ่งเมื่ออยู่อาศัยอย่างถูกกฎหมาย
แล้วก็จะสามารถเข้าโครงการบ้านมั่นคงได้ ปิดเงื่อนไขของการไล่ที่
เนื่องจากช่องทางทางกฎหมาย ถ้าเกิดการฟ้องร้องอย่างไรก็ตาม
ชาวบ้านก็แพ้นนอน

ข้อท้าทายการทำงาน

กระบวนการตอนให้ได้มาซึ่งสัญญาเช่าที่เป็นงานร้อน แต่
เมื่อได้ที่ดินมาแล้วจะอย่างไรให้มีความต่อเนื่องเรื่องการพัฒนา ต้อง
ทำงานความคิดกับชาวบ้านว่าการได้สัญญาเช่ามีสิทธิ์ในที่ดินนั้น
เป็นชัยชนะเบื้องต้น แต่การจ่ายค่าเช่าที่ การพัฒนาชุมชนอย่าง
ต่อเนื่องจะอย่างไร ซึ่งพบว่าหลังจากที่ได้สัญญาเช่ามา ก็มีแนวโน้ม
ของพี่น้องที่คลายความเข้มแข็งลง ดังนั้นจึงต้องพัฒนาความคิด
อย่างต่อเนื่อง เช่นว่า ทำให้เขาเข้าใจว่าสัญญาเช่าที่มันมีความสำคัญ
อย่างไร เป็นใบเบิกทางไปสู่การพัฒนาอย่างอื่นยังไง

ในชุมชนส่วนใหญ่เข้าใจการจ่ายค่าเช่า แต่ก็ยังมีคนส่วน
น้อยที่ไม่จ่าย แต่เมื่อมีคนไม่จ่ายก็ทำให้เกิดเป็นตัวอย่างให้กับคนอื่น
เอาตาม ซึ่งอาจส่งผลทำให้เงินไม่พอที่จะจ่าย พอช.จ่ายการรถไฟ
ทำให้ติดค้าง แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด จึงต้องคงไว้ซึ่งกระบวนการ 1) การ

สร้างความเข้าใจทางความคิดกับมวลชนต้องทำอย่างต่อเนื่อง 2) บางกรณี ของกลุ่มคนหัวหมอ หรือคนที่มีผลประโยชน์ในชุมชน ที่นำไปทำบ้านเช่า หรือจ่ายเพียงแค่ออบแรกแล้วไม่จ่ายต่อ เริ่มที่จะไม่ทำตามกฎเกณฑ์ซึ่งทำให้เกิดเป็นตัวอย่างไม่ดีและเลียนแบบแก่คนอื่น ๆ ซึ่งต้องมีมาตรการจัดการทางกฎหมาย ดังนั้นกลไกของรูปแบบสหกรณ์ก็จะช่วยทำให้สามารถใช้กลไกทางกฎหมายเข้ามาช่วยกำกับได้บ้าง

อีกประเด็นที่ต้องคิด คือ **กระบวนการส่งต่อทางความคิดให้คนรุ่นใหม่** รุ่นลูกรุ่นหลานที่เติบโตขึ้นมาในสถานการณ์ที่แตกต่างจากรุ่นพ่อแม่ที่ ต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งที่อยู่อาศัย ทำอย่างไรให้เขาเห็นว่าจะมารับช่วงต่อจากพ่อแม่ได้อย่างไร เพื่อให้ เกิดการเชื่อมโยงทางความคิด ให้ความสำคัญถึงสิทธิ์ที่ดิน สิทธิ์ในการเช่าและรักษาสัญญาเช่า

ต้องพัฒนาและแก้ไขจุดอ่อนของชาวบ้านในการเสนอโครงการ บางที่ยังยึดติดกับการอยู่อาศัยโดยไม่ยอมจัดผังร่วมกัน ต้องคิดตระหนักอยู่เสมอว่าเราไม่ได้อยู่คนเดียว เราต้องอยู่เป็นชุมชนในที่ดินที่มีมูลค่าสูง จึงควรต้องมีการปรับตัวปรับผังและเสียสละ แบ่งปันร่วมกัน

“เรื่องนี้ทำให้รู้สึกได้ว่าลูก ๆ รู้สึกภาคภูมิใจ จากที่เคยตั้งคำถามว่าแม่ไปไหน ทำอะไร แต่พอรู้ว่าทำอะไรพวกเขาาก็รู้สึกภูมิใจในตัวคุณแม่ เพราะแม่แสดงให้เห็นถึงความกล้าในสิ่งที่ถูกต้อง และเป็นสิ่งที่ได้ทำเพื่อพี่น้องคนอื่น ๆ ที่เดือดร้อนร่วมกัน”

นางทองเชื้อ วรรณ (พี่เชื้อ)

แกนนำชุมชนและผู้ได้รับผลกระทบ ชุมชนฟ้าใหม่ร่วมใจพัฒนา

พี่เชื้อเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยจากนโยบายของภาครัฐ โดยเฉพาะนโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินรถไฟ ซึ่งได้มีการพัฒนาบทบาทจากการผู้ได้รับผลกระทบ ลุกขึ้นมาเป็นแกนนำชุมชนในการเรียกร้องสิทธิในที่อยู่อาศัยร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค จนได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และสามารถขยายผลให้คนในชุมชนลุกขึ้นมาตระหนักถึงปัญหาของตนเองและร่วมกันพัฒนาขึ้นมาเป็นเครือข่าย

การเปลี่ยนแปลง

ในมุมมองของผู้ที่ได้รับผลกระทบ ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก จากที่เคยเช่าบ้านอยู่ 12 ปี โดยไม่มีความหวังว่าจะมีบ้านของตัวเองได้อย่างไร จากที่เคยคิดว่ามาอยู่แค่ชั่วคราว แต่ตอนนี้ก็อยู่จนมั่นคง สร้างครอบครัวจนลูกหลานก็มีงานมีการทำ และเป็นตัวอย่างให้กับคนอื่น ๆ ได้

ในบทบาทของแกนนำที่มีส่วนขับเคลื่อนร่วมกับพี่น้อง คือ เห็นพี่น้องมีบ้านอยู่ จากอยู่กันไปชั่วคราว ก่อพักเพิงเพื่ออาศัยชั่วคราว ปัจจุบันก็มีบ้านอยู่เป็นหลักแหล่ง นับได้ว่าประสบความสำเร็จอย่างมาก

การที่เข้ามามีบทบาทเป็นแกนนำในเรื่องนี้ทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง กล้าที่จะเจรจากับหน่วยงาน กล้าที่จะเข้าไปหาเขต และสามารถพูดคุยกับคนในระดับรัฐมนตรีได้ กล้าชี้แจง กล้าแย้ง เพราะถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องสิทธิ ไม่ใช่เรื่องผิดอะไร เพราะเอาเรื่องความเดือดร้อนของสมาชิกมาคุยหน่วยงาน เอาเรื่องจริงมาพูดให้เขารู้

เรื่องนี้ทำให้รู้สึกได้ว่าลูก ๆ รู้สึกภาคภูมิใจ จากที่เคยตั้งคำถามว่าแม่ไปไหน ทำอะไร แต่พอรู้ว่าทำอะไรพวกเขา ก็รู้สึกภูมิใจในตัวคุณแม่ เพราะแม่แสดงให้เห็นถึงความกล้าในสิ่งที่ถูกต้อง และเป็นสิ่งที่ได้ทำเพื่อพี่น้องคนอื่น ๆ ที่เดือดร้อนร่วมกัน

บทเรียนจากการทำงาน คือ ต้องรับฟังคนอื่น ๆ เยอะ ซึ่งนับว่าเป็นบทเรียนจากความผิดพลาดที่ผ่านมาของตนเอง จากที่เคยคิดว่าตนเองถูกต้องแล้วคนอื่นต้องรับฟังเรา หรือเรื่องบางเรื่องบางทีก็สื่อสารตรงเกินไป ซึ่งอาจไม่ใช่เรื่องที่ถูกต้องก็ได้ หรือว่าแรงเกินไปโดยที่เรื่องนั้นก็อาจไม่ถูกต้องซะทีเดียวก็ได้ จึงต้องหันกลับมาไตร่ตรอง เพราะบางครั้งทำให้เสียเพื่อร่วมงาน บางครั้งก็เรียกกลับมาไม่ได้

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุดต่อคนรอบข้าง คือ มีอยู่จากเดิมที่ชาวบ้านตั้งคำถามว่ามาพูดมาคุยอะไรกับพวกเขา มาชี้้นำมาชวนเพื่อหลอกหรือเปล่า เสียเวลาพาแต่ไปม็อบ แต่ปัจจุบันคนเหล่านั้นเข้าใจแล้ว เพราะเราสื่อสารอยู่ตลอดเวลาจนเห็นการ

เปลี่ยนแปลง พี่น้องกล้าที่จะพูดเมื่อร้องขอความช่วยเหลือก็พากัน
ออกมาช่วย มาแสดงพลังกันตลอดเวลา เพราะได้พลังจากการที่เรา
ได้พามาเข้ากระบวนการอยู่ตลอดได้รับรู้เรื่องจริงถึงความเดือดร้อน

ปัจจัยที่ทำให้ขับเคลื่อนไปได้

การมีกติการ่วมกัน ที่คิดจากทุกคนร่วมคิดว่าเราจะมี
กติการ่วมกันยังไง พอมีประเด็นที่ต้องเลือก อาจไม่ถูกใจกับคน
หลายคนบ้าง และยิ่งไม่มีใครเป็นเจ้านายมาสั่งการได้ ก็ยังต้องมี
กติการในการอยู่ร่วมกันเป็นสำคัญ และคิดมาจากการที่ทุกคน
ยอมรับ ซึ่งจะมีเสียงที่มีพลังในการตกลงร่วมคิดร่วมทำ โดยกติกา
สามารถแก้ได้ถ้าเห็นพ้องต้องกันจากทุกคน การมีส่วนร่วมในการ
พูดคุยจึงเป็นสิ่งสำคัญ คุยกันบ่อย ๆ นี่เป็นหัวใจของการทำงานเลย

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

